Pro gradu -tutkielma

Tiia Simanainen 2017

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO
School of Business and Management
Laskentatoimen maisteriohjelma

Tiia Simanainen

ISA-STANDARDIEN SOVELTUVUUS PIENTEN YRITYSTEN TILINTARKASTUKSIIN

1. tarkastaja: Professori Kati Pajunen
2. tarkastaja: Tutkijaopettaja Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Tiia Simanainen
Tutkimuksen nimi:	ISA-standardien soveltuvuus pienten yritysten tilintarkastuksiin
Tiedekunta:	School of Business and Management
Koulutusohjelma:	Laskentatoimen maisteriohjelma
Vuosi:	2017
Pro gradu -tutkimus:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 81 sivua, 3 kuviota, 2 taulukkoa, 1 liitettä
Tarkastajat:	Professori Kati Pajunen Tutkijaopettaja Helena Sjögrén
Hakusanat:	ISA-standardit, tilintarkastuksen sääntely, pienyritysten tilintarkastus, tilintarkastus

---

Tilintarkastuksen sääntely-ympäristön tiukentuminen ja kansainvälistyminen on muokannut tilintarkastusalaa voimakkaasi 2000-luvulla. Kansainväliset tilintarkastusstandardit ovat tulleet yhä merkityksellisemmiksi tilintarkastajien työssä, ja ne muokkaavat tilintarkastajien toimintatapoja ja alan käytäntöjä.

Kansainväliset tilintarkastusstandardit tuovat tilintarkastuksiin laatua ja luotettavuutta, sillä ne luovat yhtenäisiä toimintatapoja ja raamit, joita vasten tilintarkastajan suoriutumista voidaan arviodia osana laadunvarmistusta. Standardien myötä tarkastus on mennyt entistä tarkemmalle tasolle.

Toisaalta standardien soveltamisessa pienyritysten tilintarkastuksiin koetaan haasteita. Standardien soveltaminen tilintarkastuslain vaatimassa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa jättää paljon tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan, sillä käyttökelpoista kirjallisuutta soveltamisen tueksi ei ole olemassa. ISA-standardien liian tarkka noudattaminen tekee tilintarkastusprosessista raskaan, mutta toisaalta liian löyhä tulkinta johtaa relevanttien tarkastustoimenpiteiden ohittamiseen, mikä vähentää tilintarkastuksen luotettavuutta ja laatua.

ABSTRACT

Author:	Tiia Simanainen
Title:	ISA-standards in auditing of small entities
Faculty:	School of Business and Management
Master's Programme:	Accounting
Year:	2017
Master's thesis:	Lappeenranta University of Technology 81 pages, 3 figures, 2 tables, 1 appendices
Supervisors:	Professor Kati Pajunen Associate Professor Helena Sjögrén
Keywords:	ISA-standards, audit regulation, audit of small entities, audit

---

Audit regulation has become stricter and more influenced by international changes, which has had an impact on the auditing industry in the 21st century. The significance of International Standards on Auditing has increased in auditors' work. The standards increasingly and considerably influence the working practices in the auditing industry.

The International Standards on Auditing bring quality and reliability to audits by unifying working practices amongst auditors and creating a framework for quality assurance. Due to the standards, audits pay more attention to detail.

On the other hand, challenges arise in applying the standards on audits of small entities. Scaling of the standards to the needs of small entity audits is left to auditors' professional judgement, as there is no useful guidance. Literal compliance of the International Standards on Auditing will make the audit of small entities a burdensome process. On the other hand, interpreting the standards too loosely can result in relevant audit procedures being skipped, which decreases the quality and reliability of audits.

ALKUSANAT

Tämän gradun myötä päätän opiskeluni Lappeenrannassa ja käännän uuden lehden elämässäni. Olo on haikea, mutta ennen kaikkea helpottunut ja kevyt.

Haluan kiittää kaikkia, jotka ovat olleet osallisina tutkielman valmistumisessa. Suuri kiitos haastatteluihin osallistuneille henkilöille, jotka antoivat tutkimukselle aikaa kiireidensä keskellä. Vilpitön kiitos tutkimuksen ohjaajille, joiden neuvojen avulla työ on saatu päätökseen – vihdoinkin.

Kiitos myös kaikille opiskelutaipaleellani mukana olleille ystäville, perheelleni sekä erityisesti avopuolisolleni Leeville, jonka tsemppaus on auttanut jaksamaan läpi graduprojektin. Kiitos Ada ja Iines, jotka ovat piristäneet pitkiä työ- ja kirjoituspäiviä. Yksin en olisi tähän pystynyt, joten sydämellinen kiitos teille kaikille.

Lemillä 20.5.2017

Tiia Simanainen

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO 9

1.1 Tutkimuksen tausta 9

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset 10

1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys 13

1.4 Tutkimusaineisto ja –menetelmät 14

1.5 Tutkimuksen rakenne 16

2 TILINTARKASTUSINSTITUUTION JA SEN SÄÄNTELYN KEHITYS 18

2.1 Tilintarkastusinstituutio Suomessa 18

2.1.1 Tilintarkastusinstituution rakentuminen ja vakiintuminen 19

2.1.2 Tilintarkastusinstituution kansainvälistyminen 21

2.1.3 Uusi tilintarkastuslaki 22

2.2 ISA-standardit 23

2.2.1 ISA-standardien hyödyt ja kritiikki 24

2.2.2 Vaihtoehtoja ISA-standardeille 26

2.3 Hyvä tilintarkastustapa 28

2.4 Yhteenveto luvusta 29

3 PIENTEN YRITYSTEN TILINTARKASTUS 32

3.1 Pienyrityksen tilintarkastuksen erityispiirteitä 33

3.2 Tilintarkastuksen hyödyt pienyritykselle ja sen sidosryhmille 35

3.2.1 Agenttiteoriaan perustuva rooli 36

3.2.2 Neuvonantorooli 38

3.2.3 Hyödyt kolmansille osapuolille 39

3.3 Yhteenveto luvusta 40

4 ISA-STANDARDIT PIENYRITYSTEN TARKASTUKSISSA – TILINTARKASTAJIEN JA LAADUNVARMENNUKSEN NÄKÖKULMIA 42

4.1 Tutkimuksen toteuttaminen 42

4.2 Tulokset 43

4.2.1 Pienyritysten erityispiirteet 44

4.2.2 ISA-standardien tuomat hyödyt 48

4.2.3 ISA-standardien tuomat haasteet 51

4.2.4 Kehitysideat ja tulevaisuudennäkymiä 60

4.3 Yhteenveto empiirisistä tuloksista 65

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET 69

5.1 Tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden arviointi 69

5.2 Yhteenveto 70

5.3 Johtopäätökset 72

5.4 Jatkotutkimusehdotukset 74

LÄHDELUETTELO 76

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymysrunko.

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuviot

Kuvio 1. Yritysrakenne Suomessa vuonna 2015 12
Kuvio 2. Teoreettinen viitekehys 14
Kuvio 3. Tilintarkastuksen sääntelyn kehitys 19

Taulukot

Taulukko 1. Tilintarkastusrajoja Euroopassa 33
Taulukko 2. Tutkimukseen haastateltujen perustiedot 42

LYHENTEET

EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan Yhteisö
HT	Hyväksytty tilintarkastaja
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
IAS	International Accounting Standards
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
Kila	Kirjanpitolautakunta
KPL	Kirjanpitolaki 1336/1997
NRF	Pohjoismainen tilintarkastajaliitto
OYL	Osakeyhtiölaki 624/2006
SASE	Standard of Audit for Small Entities
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
TTL	Tilintarkastuslaki 1141/2015

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Kansainvälisesti yhtenäisen, laadukkaan tilintarkastusalan sääntelyn tarve nähdään syntyneen markkinoiden globalisaation myötä. Tilintarkastustoiminnan piiri on laajentunut kansainväliseksi, minkä seurauksena kansallinen sääntely nähdään riittämättömänä ja epäkäytännöllisenä. (Fraser 2010, 300) 2000-luvun alun tilintarkastusskandaalit osaltaan ovat kiihdyttäneet alan sääntelyn tiukentumista.

Kansainvälisen sääntelyn vaikutus nähdään yhtenä merkittävänä taitekohtana tilintarkastukselle Suomessa (Kosonen 2005, 245). Suomessa sääntelyn kansainvälistyminen on tarkoittanut tarkastustoiminnassa kansainvälisiin ISA-tilintarkastusstandardeihin sitoutumista. ISA-standardien tavoitteena on parantaa kaikenkokoisten yhteisöjen tilintarkastuksen laatua, yhtenäistää tarkastustoiminnan käytäntöjä sekä lisätä yleistä luottamusta tilintarkastusta kohtaan (IFAC 2016). Aiemmassa tutkimuksessa ISA-standardien on todettu muun muassa parantavan kommunikaatiota eri maissa toimivien tilintarkastajien välillä (Fraser 2010, 300), lisäävän taloudellisen raportoinnin luotettavuutta ja laatua (Köhler et al. 2009, 174-175) sekä edistävän tilintarkastuksen tasalaatuisuutta (Burns & Fogarty 2010). Globaalilla tasolla on kuitenkin kyseenalaistettu, voiko one size fits for all –pohjalta, eli yhdet suositukset koko tilintarkastustoimintaan, kehittää tilintarkastusstandardeja (Satopää 2015). Keskustelua on käyty siitä, ovatko ISA-standardit laajuudessaan luotu ennemmin listayhtiöiden tilintarkastuksen tarpeisiin, ja tuovatko ne pienille yhteisöille kohtuuttoman hallinnollisen taakan.

ISA-standardien soveltuvuus pienyritysten tilintarkastuksissa on kyseenalaistettu myös Suomessa tilintarkastusalan ajankohtaisjulkaisuissa niin pitkään kuin näitä standardeja on Suomessa suositusten mukaan noudatettu. Ammattilehdissä on kritisoitu muun muassa standardien aikaa vieviä yksityiskohtaisia vaatimuksia. ISA-standardien on nähty jopa huonontavan tilintarkastuksen laatua, kun varsinaiselle

tarkastustoiminnalle jää vähemmän aikaa (Satopää 2015). Osaa standardeista pidetään yksinkertaisen pienyhtiön tarkastuksessa merkityksettöminä (Immanen 2009, 54).

ISA-standardien problematiikka pienten yhtiöiden tarkastuksissa on tunnustettu myös yleisesti elinkeinoelämässä ja yhteiskunnassa. Think small first –ajatusmalli on saanut aiempaa enemmän kannatusta, ja pienten yritysten tilintarkastuksen uusi viitekehys on myös ISA-standardeja laativan IAASB:n agendalla. (Alakare 2017) Pohjoismainen Tilintarkastajaliitto NRF puolestaan on tuonut esille valmistelemansa pienyritysten tilintarkastuksiin paremmin soveltuvan vaihtoehdon, SASE-tilintarkastusstandardin (Standard of Audit for Small Entities), joka on saanut myös IAASB:lta positiivista kannustusta (Suomen tilintarkastajat ry 2015; Vuopala 2015, 38). Suomessa Työ- ja elinkeinoministeriö on asettanut virkamiestyöryhmän selvittämään tilintarkastussääntelyn yrityksille aiheuttamaa taakkaa. Selvitystyön tavoitteena on identifioida mahdollisuudet sääntelyn keventämiseen ja ristiriitaisten säädösten purkamiseen tarkastettavien yritysten näkökulmasta. (TEM 2016)

Mikro-, pienet ja keskisuuret yritykset ovat keskeisessä asemassa eurooppalaisen, ja täten myös Suomen, talouden näkökulmasta. Kun puhutaan lainsäädännön vaikutuksista näihin yrityksiin, ei kyse ole marginaali-ilmiöstä. (Rehn 2005, 18)

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tässä tutkimuksessa käydään läpi nykyisen tilintarkastukseen vaikuttavan sääntelyn soveltuvuutta Suomen pienyritysvaltaisessa kentässä. Tavoitteena tutkimuksessa on kartoittaa tilintarkastajien ja laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemyksiä siitä, kuinka kansainvälisesti yhtenäisemmäksi harmonisoitava sääntely, Suomessa käytännössä ISA-standardit, soveltuvat pienyritysten tilintarkastuksiin, ja luoko sääntely puitteet tilintarkastukselle, joka täyttää pienyritysten tarpeet tilintarkastuksen suhteen.

Päätutkimuskysymys tässä tutkimuksessa on:

Miten ISA-standardit soveltuvat pienten yritysten tilintarkastuksiin?

Alatutkimuskysymykset ovat:

Mitä hyötyjä ISA-standardien mukainen tilintarkastus tuo pienille yrityksille ja näiden sidosryhmille?

Mitä haasteita ISA-standardit tuovat pienten yrityksen tilintarkastuksiin?

Tutkimuksessa ISA-standardeja lähestytään nimenomaisesti pienyritysten tarkastusten näkökulmasta. Tästä syystä tutkimuksen empiirisessä osiossa haastateltavien tilintarkastajien joukko on luonnollisesti rajattu käsittämään vain tilintarkastajia, joilla on kokemusta pienyritysten tilintarkastuksista. Tällä pyritään varmistamaan tutkimuksessa pienyritystilintarkastajien näkökulma, joka mahdollisesti olennaisesti poikkeaa esimerkiksi pörssiyhtiöitä tarkastavan tilintarkastajan näkemyksistä nykyisen sääntelyn soveltuvuudesta Suomen yrityskenttään. Tilintarkastajien haastatteluilla tutkimukseen saadaan käytännönläheistä näkemystä ISA-standardien soveltamisesta pienyritysten tarkastuksiin. Laadunvarmistuksen asiantuntijan näkökulma tuo tutkimukseen viranomaisperspektiiviä ja näkemyksiä yleisemmin siitä, miten Suomessa ISA-standardien noudattaminen toteutuu. Tutkimuksessa ei ole tarkoitus tehdä vastakkainasettelua tilintarkastajien ja laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemyksistä, vaan ennemminkin eri näkemysten tarkoitus on tukea toisiaan ja auttaa kattavan kokonaiskuvan muodostamisessa.

Tutkimuksen kannalta oleellinen rajaus liittyy pienyrityksen määrittelyyn, joka vaihtelee lähteestä riippuen suuresti. Perinteisesti on käytetty numeerisia taseen ja liikevaihdon loppusummaan sekä henkilöstömäärään liittyviä raja-arvoja. Esimerkiksi Tilastokeskus (2016a) määrittelee pieneksi yritykseksi sellaisen, jonka palveluksessa on enintään 50 työntekijää ja liikevaihdon tai taseen loppusumma enintään 10 miljoonaa euroa. Tästä pienempänä yksikkönä voidaan vielä eritellä mikroyritys, joka Tilastokeskuksen (2016b) mukaisesti työllistää korkeintaan 10 henkilöä, ja jonka vuosiliikevaihto tai taseen loppusumma on enintään 2 miljoonaa euroa.

Käytti mitä määritelmää tai raja-arvoja tahansa, voidaan todeta, että valtaosa yrityksistä Suomessa on pieniä yrityksiä (Kuvio 1). Yrittäjät-järjestön (2016) mukaan 99 % Suomen yrityksistä on pieniä yrityksiä tai mikroyrityksiä, jotka työllistävät korkeintaan 49 henkilöä. Näistäkin valtaosa on mikroyrityksiä, jotka työllistävät korkeintaan yhdeksän henkilöä.

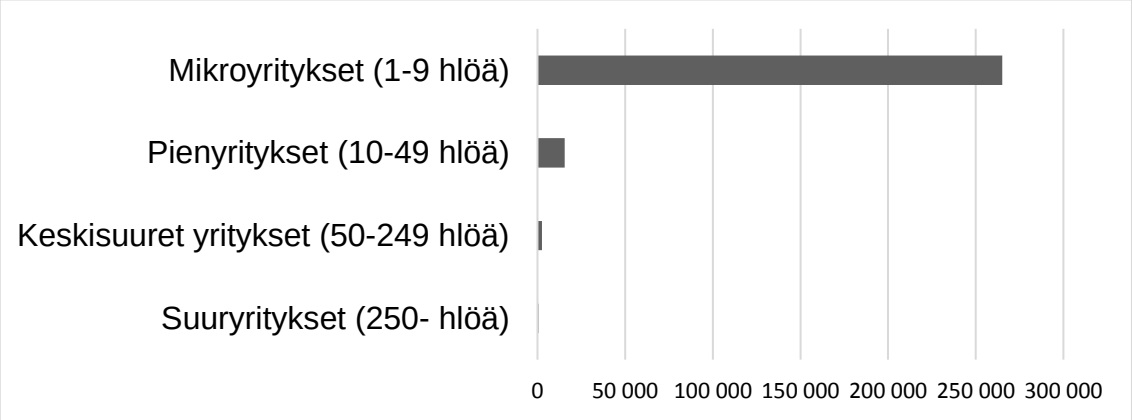

Kuvio 1. Yritysrakenne Suomessa vuonna 2015. (Yrittäjät 2016)

Mikroyrityksistäkin vain osa on vapautettu Suomessa tilintarkastuksesta. Tilintarkastuslain (TTL 1141/2015) mukaan yhteisössä ja säätiössä voidaan jättää valitsematta tilintarkastaja yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

1) *taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;*
2) *liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai*
3) *palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. (TTL luku 2, 2 §)*

Pienyrityksen määrittely ei aina ole helppoa, sillä esimerkiksi erot toimialojen välillä vaikuttavat yrityksen kokoon. Monella toimialalla suuryrityksen ja pienyrityksen käsitteet hämärtyvät (Tainio 1992, 29). Vaikka yleisimmin käytetty pienyritysten määritelmä perustuu kokoon, tilintarkastuksen kannalta olennaisempaa on muun muassa omistaja-johtajuuden rooli. Pienyrityksillä onkin monia laadullisia ominaispiirteitä, joista tilintarkastuksen kannalta olennaisia ovat muun muassa seuraavat:

- Johto ja omistus on keskittynyt suppealle henkilöryhmälle (KHT-yhdistys 2009, 581)
- Taloushallinto on ulkoistettu tarvittavan osaamisen ja resurssien puuttumisen vuoksi (Niemi et al. 2012, 172)
- Sisäiset kontrollit ovat rajalliset, tai johdolla on mahdollisuus ohittaa ne (Horsmanheimo & Steiner 2008, 416–417)
- Yrityksellä on vain harvoja tulonlähteitä johtuen suppeasta tuote- tai palveluvalikoimasta ja harvoista toimipisteistä (KHT-yhdistys 2009, 581)
- Yrityksen omistajan ja tilintarkastajan välillä on pitkä luottamussuhde (Saarinen 2002, 34)

Tutkimuksessa pienyritysten määritelmän nähdään rakentuvan ensisijaisesti näiden laadullisten ominaispiirteiden kautta.

1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys (Kuvio 2) ilmentää tutkimuksen pääongelmaa sekä sen taustalla olevia tekijöitä. ISA-standardit ovat osa kansainvälistä tilintarkastuksen sääntelyä, joiden kehitys juontaa juurensa tilintarkastuksen toimintaympäristön kansainvälistymiseen. Kansainvälinen tilintarkastuksen sääntely määrittelee pitkälti Suomessa tapahtuvaa kansallista sääntelyä ja siinä tapahtuvia muutoksia.

Suomen yritysrakenne on huomattavan pienyritysvaltainen, minkä johdosta luonnollisesti tilintarkastusta tehdään Suomessa paljon pienissä yrityksissä. Pienten yritysten tilintarkastus eroaa merkittävästi suurten yritysten tilintarkastuksesta, mutta lainsäädännön vaatimukset ovat samat. Tutkimuksen keskiössä ovat ISA-standardien tuomat haasteet, ristiriidat ja hyödyt pienyritysten tilintarkastuksen kontekstissa.

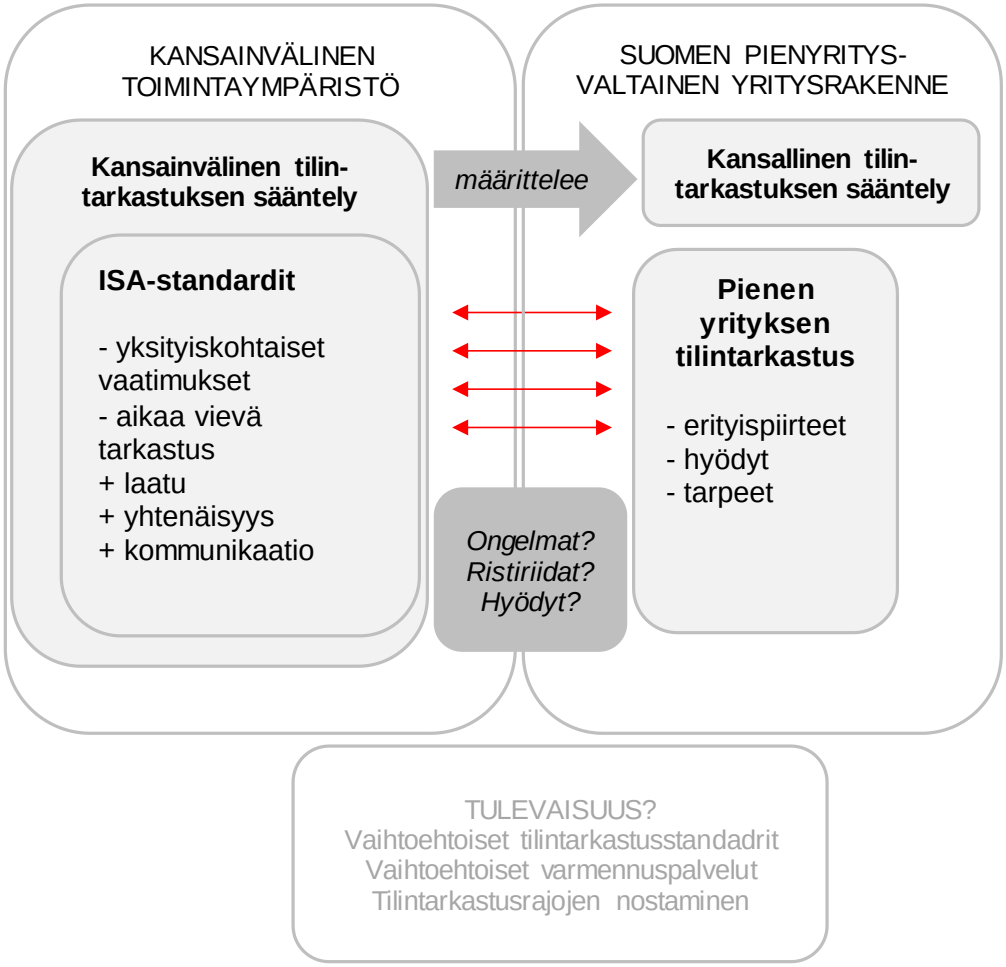

Kuvio 2. Teoreettinen viitekehys

1.4 Tutkimusaineisto ja –menetelmät

Yleisesti tutkimusmenetelmät voidaan jakaa laadullisiin eli kvalitatiivisiin tutkimuksiin ja määrällisiin eli kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto on tyypillisesti verbaalista tai visuaalista, ja sillä pyritään testaamaan, kuvailemaan ja jopa kehittämään teoriaa. (Uusitalo 1998, 79-80) Tämä tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Tutkimuksen tarkoituksena on paljastaa odottamattomia seikkoja; lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkas-

telu. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti kohdejoukko on valittu tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksella. (Hirsjärvi et al. 2013, 156-161) Toiminta-analyyttisen tutkimusotteen mukaisesti tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti: aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu. Tavoitteena on kohdeilmiön ymmärtäminen. (Eskola & Suoranta 1998, 18; Hirsjärvi et al. 2013, 164)

Tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty haastatteluiden avulla. Tutkimushaastattelu on systemaattista tiedonkeruuta, jolla on tavoitteet, ja jonka avulla pyritään saamaan mahdollisimman luotettavia ja päteviä tietoja. Haastattelun perusteella halutaan tutkia, mitä haastateltavat tuntevat, ajattelevat ja kokevat tarkasteltavasta ilmiöstä. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä sopii tähän tutkimukseen erityisen hyvin, sillä se mahdollistaa aineiston keruun joustavasti ja vastaajia myötäillen. Koska kyseessä on entuudestaan melko vähän tutkittu aihe, on vaikea etukäteen arvioida vastausten suuntia. Haastattelun etenemistä voidaan tarvittaessa mukauttaa nousseiden vastausten myötä, jotta aiheesta saadaan mahdollisimman kattava kuva. (Hirsjärvi et al. 2013, 200)

Tavallisesti haastatteluja erotellaan sen mukaan, miten strukturoitu ja muodollinen haastattelutilanne on. Tämän tutkimuksen tutkimusaineiston keruu on toteutettu puolistrukturoitujen haastatteluiden avulla, mikä on laadulliselle tutkimukselle tyypillinen aineistonkeruumenetelmä. Puolistrukturoidun haastattelun etuna on joustavuus aineistoa kerätessä. Esimerkiksi lisäkysymyksiä on mahdollista esittää tai pyytää perusteluja esitetyille mielipiteille. Puolistrukturoidun haastattelun pohjana on ennalta laaditut kysymyssarjat, mutta haastateltava saa vastata kysymyksiin omin sanoin. Tähän haastattelumuotoon päädyttiin pääasiassa siksi, että tutkimuksen aihepiiri oletettavasti herättää mielipiteitä monitahoisesti ja moniin suuntiin, ja nämä monisyiset näkemykset haluttiin tutkimusaineistoon mukaan. Toisaalta aihepiirin laajuuden vuoksi ennalta laadittujen kysymyssarjojen avulla keskustelu pidetään tutkimuksen rajausten sisäpuolella ja ehkäistään harhautuminen liian kauas tutkimuksen ytimestä. (Hirsjärvi et al. 2013, 200; Eskola & Suoranta 1998, 86)

Tutkimuksen teoriapohjan lähdeaineisto koostuu kotimaisista lehtiartikkeleista, alan kirjallisuudesta sekä viranomaisraporteista. Pienyritysten tilintarkastusta on tutkittu melko laajalti niin kotimaassa kuin kansainvälisesti: pienyritysten tilintarkastuksen tuomia hyötyjä ja kustannuksia, vaatimuksia, erityispiirteitä ja sidosryhmien näkemyksiä. Näkökulma tilintarkastusalan sääntelyn sopivuudesta tähän pienyritysten tilintarkastusten kenttään on kuitenkin huomattavasti vähemmän tutkittu ja myös siksi mielenkiintoinen aihe. Vaikka alan ammattilehdissä on runsaasti otettu kantaa ISA-standardien soveltuvuuteen pienten yritysten tarkastuksissa, ei aihetta ole kovin runsaasti tutkittu tieteellisistä lähtökohdista. Sääntelyn ja ISA-standardien teoria pohjaakin paljon tilintarkastusalan ajankohtaisjulkaisuihin ja viranomaisraportteihin, mutta aiheesta on jonkin verran myös tieteellistä tutkimusta, jota tutkimuksessa käydään läpi.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen seuraavassa luvussa käydään läpi tilintarkastusinstituutiota ja sen sääntelyn kehitystä Suomessa. Luvussa käydään läpi suomalaisen tilintarkastusinstituution kehitys, sekä käsitellään tilintarkastuksen tuleminen suomalaiseen lainsäädäntöön, ja miten sääntely-ympäristö on ajan saatossa muuttunut kansallisesta säädännöstä jatkuvasti enemmän kansainväliseen suuntaan. Tilintarkastus elää ympäristön mukaan jatkuvassa muutoksessa, johon esimerkiksi Suomen taloudessa tapahtuneet rakenteelliset muutokset ovat vahvasti vaikuttaneet.

Kolmannessa luvussa keskitytään pienten yritysten tilintarkastuksen erityispiirteisiin. Alan kirjallisuuden perusteella tässä teorialuvussa kartoitetaan, mitä hyötyjä pienyritysten tilintarkastukseen sisältyy. Pienyrityksen tilintarkastus poikkeaa suurten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksesta, mutta lain vaatimukset tilintarkastuksen suhteen ovat samat kuin muissakin yrityksissä (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415). Luvussa pohjustetaan tutkimusongelmiin vastaamista selvittämällä pienyritysten tilintarkastuksen ominaispiirteitä, ja miten ne tilintarkastuksessa otetaan huomioon.

Neljännessä luvussa toteutetaan tutkimuksen empiirinen osa. Luvussa pyritään saamaan vastaus aiemmin esitettyyn tutkimuskysymykseen haastatteluista kerätyn tutkimusaineiston perusteella. Luvun alussa käydään läpi tutkimuksen empiirisen osion toteuttamista, jonka jälkeen teemoittain analysoidaan tutkimusaineistoa.

Luvussa viisi koostetaan tutkimus yhteen, sekä esitellään tutkimuksen tärkeimmät tulokset ja johtopäätökset. Tutkimuksen lopussa pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 TILINTARKASTUSINSTITUUTION JA SEN SÄÄNTELYN KEHITYS

2.1 Tilintarkastusinstituutio Suomessa

Yritysten tilintarkastuksen vanhimmat tiedot voi löytää Suomessa jo 1600-luvulta, mutta lainsäädäntöön tilintarkastus tuli vasta vuonna 1895 annetun osakeyhtiölain (OYL) myötä. Lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan katsoa alkaneen osakeyhtiölain säätämisestä, vaikkakaan tilintarkastuksesta ei vielä tuolloin säädetty kovin tarkasti: laissa ei säädetty lainkaan esimerkiksi tilintarkastajan vaatimuksista tai esteellisyydestä, tarkastusvelvollisuudesta tai tilintarkastuskertomuksen sisällöstä. Tästä osakeyhtiölaista alkanut Suomen tilintarkastuksen historia voidaan jakaa kolmeen kauteen: tilintarkastusinstituution rakentuminen (1895 - 1950), sen vakiintuminen (1951 - 1985) sekä kansainvälistymisen ja julkisuuden kausi (1986 alkaen). (Kosonen 2005, 36-37, 243)

Siirtymät aikakaudelta toiselle ovat kummunneet Suomen taloudessa tapahtuneista rakenteellisista uudistuksista. Teollisen vallankumouksen ja yrityksen ulkopuolisten sijoittajien yleistymisen myötä nousi tarve suojata sijoittajia, mikä näkyi tilintarkastuksen tulemisena osaksi lainsäädäntöä vuonna 1895. Pääomamarkkinoiden sääntelyn purkaminen 1980-luvulta alkaen ja sitä myötä ulkomaisten sijoittajien saapuminen Suomeen toi tarpeen luoda kirjanpidon ja tilintarkastuksen sääntelyä, jota ulkomaisetkin sijoittajat ymmärtävät. Suomalaisten yritysten kansainvälistyminen 1980-luvun loppupuolelta alkaen sekä EU:hun liittyminen vuonna 1995 loi painetta yhtenäistää sääntelyä muiden maiden kanssa yhteneväksi. EU:hun liittymisen myötä Suomen taloudessa tapahtuvien muutosten vaikutukset sääntelyn kehitykseen eivät enää ole yhtä merkittäviä kuin EU:n tasolla yleisesti tapahtuvat muutokset. (Niemi & Sundgren 2008, 78–79, 85)

Tutkimuksen keskiössä on nimenomaan tilintarkastusinstituution kansainvälistymisen ja julkisuuden kausi, joka Kososen (2005) mukaan on alkanut vuonna 1986. Tilintarkastusalaan vaikuttava kansainvälinen sääntely on verrattain tuore tulokas

suomalaisen tilintarkastuksen sääntelyn kentässä (Kuvio 3). Tilintarkastusinstituution rakentumisen kaudella tilintarkastus tuli osaksi lainsäädäntöä, sekä keskeisiä ammattijärjestöjä perustettiin. Vakiintumisen kaudella tilintarkastusalan löyhähköä sääntelyä täsmennettiin, ja uusia säännöksiä ja ohjeistuksia luotiin eri tahojen toimesta. Kansainvälistymisen kautta leimaa nimenomaisesti markkinoiden ja tilintarkastusalan kansainvälistyminen ja sääntelyn harmonisoituminen yhtenäisemmäksi.

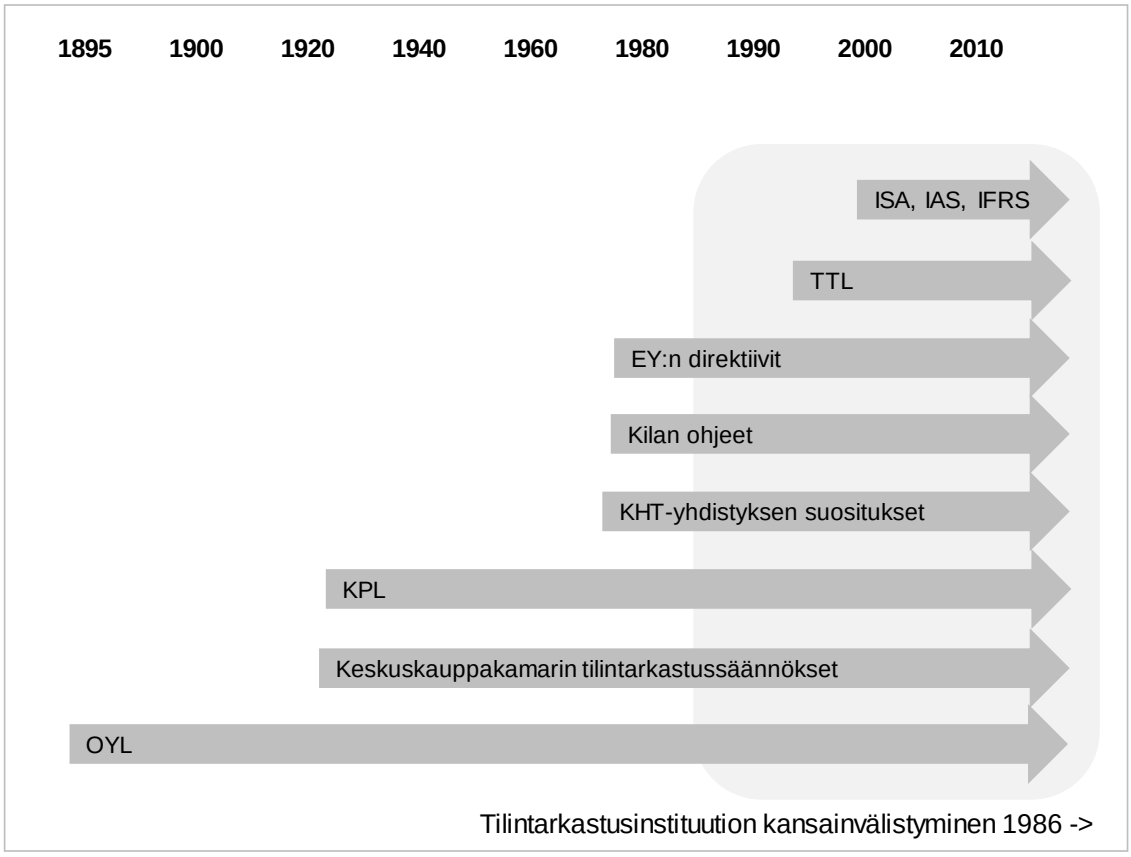

2.1.1 Tilintarkastusinstituution rakentuminen ja vakiintuminen

Talouselämän kehittymisen ja monipuolistumisen ansiosta Suomessa syntyi 1800-luvulla yritystoiminnassa uudenlainen tarve pääomalle, mikä johti yrityksissä toimeenpanevan johdon ja omistuksen eriytymiseen. Pääomaa ryhdyttiin hankkimaan yhä useammalta pääoman sijoittajalta. Kun pääomapanoksen sijoittajia oli lukuisia,

ei voitu enää ajatella jokaisen erikseen valvovan panoksensa käyttöä ja tuottoa. Tämä ulkopuolisen ja luotettavan tarkkailijan tarve on ollut pohjana tilintarkastusinstituution syntymisessä. (Kosonen 2005, 30)

Vuonna 1864 julkistettu osakeyhtiölaki ei vielä ottanut kantaa tilintarkastukseen, vaikka se muuten paransi sijoittajanturvaa. Vuoden 1895 osakeyhtiölaissa myös tilintarkastuksesta tuli ensimmäistä kertaa osa lainsäädäntöä: hallinnon ja tilien tarkastuksesta tuli pakollista kaikille osakeyhtiöille. Tyypillisesti tilintarkastaja tarkasti kaikki tositteet ja kirjanpitomerkinnät yksityiskohtaisesti, tavoitteena väärinkäytösten paljastaminen. Vasta myöhemmin, tarkastusaineiston lisääntyessä, yksityiskohtaista koko aineiston tarkastusta alettiin korvata pistokokeilla. (Niemi & Sundgren 2008, 79-80; Kosonen 2005, 235)

Lisääntyvä tarve luotattaville tilintarkastuksille johti ensimmäisten alan järjestöjen perustamiseen: Suomen Tilintarkastajainyhdistys perustettiin vuonna 1911, ja Keskuskauppakamari, myöntämään lupia ja valvomaan tilintarkastajien toimintaa, vuonna 1924. Ensimmäiset Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat valtuutettiin vuotta myöhemmin, 1925, ja samalla perustettiin KHT-yhdistys. 1950-luvun alussa perustettiin uusi tilintarkastajaluokka, hyväksytty tilimies (HTM), ja näille oma yhdistys Tilintarkastajayhdistys HTM r.y. (Niemi & Sundgren 2008, 80)

Vielä 1800-luvun lopulla tilintarkastuksen lisäksi myös kirjanpito oli käytännössä täysin lainsäädännön ulkopuolella. OYL (1895) otti osakeyhtiöiden kirjanpitoon lyhyesti kantaa, mutta varsinainen ensimmäinen kirjanpitolaki säädettiin vasta vuonna 1925, sekin niin suppeana, ettei esimerkiksi kirjanpidon laajuudelle tai esittämismuodolle asetettu mitään vaatimuksia. (Kosonen 2005, 38-41)

Tilintarkastuksen sääntelyä laajennettiin ja täsmennettiin niin kirjanpitolaissa kuin osakeyhtiölaissa (ja myöhemmin tilintarkastuslaissa). Esimerkiksi tilintarkastajan kelpoisuusvaatimuksia lisättiin, sekä säädettiin tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen julkisuudesta. Vuonna 1947 voimaan tuli uudistettu kirjanpitolainsäädäntö, joka oli erityisen merkittävä tilintarkastuksen kannalta, sillä siinä laajennettiin kirjan-

pitovelvollisuutta ja täsmennettiin kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimista. Lakien lisäksi tilintarkastuksen kannalta merkittäviä suunnannäyttäjiä tilintarkastusinstituution vakiintumisen kaudella olivat Keskuskauppakamarin tilintarkastussäännökset, Kirjanpitolautakunnan (Kila) suositukset sekä Euroopan yhteisön direktiivit. (Kosonen 2005, 89) Tilintarkastuksen sääntely oli huomattavasti vähäisempää kuin nykyään, mutta myös yritykset ja niiden suorittamat liiketoimet olivat merkittävästi yksinkertaisempia (Fraser 2010, 298).

2.1.2 Tilintarkastusinstituution kansainvälistyminen

Yritystoiminta Suomessa alkoi kansainvälistyä 1980-luvulla. Ulkomaiset sijoittajat, tytäryhtiöiden perustamiset ja ostot ulkomailla sekä ulkomaisille omistajille suunnatut osakeannit laajensivat tilintarkastajien harjoittaman tarkastustoiminnan piirin kansainväliseksi. Tämä loi tarpeen harmonisoida tilintarkastuksen sääntelyä muiden maiden kanssa yhtenäisemmäksi. Kansainvälinen yhteistyö suurten tilintarkastustoimistojen ja –ketjujen kanssa merkitsi myös uusia vaatimuksia suomalaisille tilintarkastajille: heiltä edellytettiin kansainvälisesti hyväksyttyjen tarkastusperiaatteiden sekä ulkomaisten kirjanpito- ja tilinpäätösnormien tuntemusta. (Kosonen 2005, 78-79; Niemi & Sundgren 2008, 78)

Suomen liityttyä EU:hun vuonna 1995 tarve tilintarkastuksen sääntelyn harmonisoinnille kiihtyi entisestään. EU:n Committee on Auditing asetti tavoitteeksi ISA-suositusten vakiinnuttamisen jäsenmaihin, ja KTH-yhdistys päättikin vuonna 1996 harmonisoida antamansa tilintarkastussuositukset yhdenmukaisiksi IFAC:n ISA-standardien kanssa. Päätöksen taustalla oli markkinoiden ja tilintarkastusalan kansainvälistyminen, harmonisoituminen ja kehitys muissa maissa. (Kosonen 2005, 79-80) 1.7.2000 KHT-tilintarkastajat ottivat käyttöön uudet ISA-standardeihin perustuvat suositukset, mutta Suomen lainsäädäntöön kansainväliset tilintarkastusstandardit tuotiin vasta vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistuksen myötä. Keskeinen ajuri tilintarkastuslain uudistukseen oli EU:n tilintarkastusdirektiivin säätäminen. Tilintarkastuslain keskeisimpiä uudistuksia tilintarkastajalle tuolloin olivat muun muassa ISA-

standardien tulo velvoittaviksi tilintarkastuksessa, maallikkotilintarkastuksen lakkauttaminen sekä kiristyneet riippumattomuus- ja vastuusäännökset (Horsmanheimo et al. 2007, 19-20).

2.1.3 Uusi tilintarkastuslaki

Euroopan yhteisöjen integraatio yhteisten sisämarkkinoiden luomiseksi muun muassa harmonisoimalla tilinpäätös- ja tilintarkastusstandardistoa on sisältänyt monia EU-liitännäisiä hankkeita ja lainsäädäntötoimia. Nykyisin lähes kaikilla kehitys- ja lainsäädäntöhankkeilla on jokin kansainvälinen kytkentä, useimmiten EU:hun. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 577)

Tästä esimerkki on EU:n tilintarkastusreformi (EU Audit Reform), joka implementoitiin Suomen lainsäädäntöön vuonna 2016 voimaan tulleilla lakimuutoksilla. Uusi tilintarkastuslaki (18.9.2015/1141) tuli voimaan 1.1.2016, mutta sitä muutettiin lähes välittömästi, ja uudistettu versio tuli voimaan seuraavana kesänä. Merkittäviä muutoksia vuoden 2016 tilintarkastuslaki toi muun muassa tilintarkastusvalvontaan sekä tilintarkastajien valintaan, tilintarkastajaa koskeviin vaatimuksiin ja tilintarkastuskohteeseen. Tämän tutkimuksen kannalta oleellinen muutos oli pienyrityshelpotukset, joiden myötä pienyrityksen tilintarkastuksessa ei tarvitse:

> *1) arvioida sisäistä laadunvalvontajärjestelmää vuosittain;*
> *2) varmistaa toiminnan jatkuvuutta yhtenäisten toimintatapojen kautta;*
> *3) laatia toimeksiantokohtaista aineistoa tilintarkastustoimeksiannon resursoinnista;*
> *4) laatia palkitsemista koskevia periaatteita;*
> *5) laatia rikkomuksista ja valituksista vuosittaista raporttia.*
> *(TTL luku 4, 12 §)*

Uutena tilintarkastuslakiin tuli myös maininta, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja voidaan *”soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyrityksen tilin-*

tarkastuksessa noudattaen hyvää tilintarkastustapaa" (TTL luku 3, 3 §). Vaikka pienyritysten tarkastuksissa ISA-standardien soveltaminen tuli lakiin uutena asiana, ei se todellisuudessa tuo merkittävää eroa aiempaan tilanteeseen. Jo ennen uutta tilintarkastuslakia kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC on julkaissut soveltamisohjeita, merkittävimpänä pk-yhteisöjen tilintarkastuksia varten tehty soveltamisopas, josta KHT-yhdistys on tehnyt käännöksen ”ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa”. Oppaan tarkoituksena on ollut mahdollistaa pk-yhteisöjen kustannustehokkaat ja järkevät tarkastukset, ISA-standardeja noudattaen. Soveltamisoppaan asema alan ammattikunnan piireissä näyttää kuitenkin jääneen epävirralliseksi (Satopää 2015), eikä se tai muukaan kirjallisuus anna käyttökelpoisia tulkintoja ISA-standardien suhteellisesta soveltamisesta (Vuopala 2015, 38).

Tilintarkastuslain lisämuutoksia lähitulevaisuudessa enteilee Työ- ja elinkeinoministeriön 27.4.2016 asettama virkamiestyöryhmä, joka selvittää tilintarkastussääntelyn yrityksille aiheuttamaa taakkaa. Selvitystyön tavoitteena on identifioida mahdollisuudet sääntelyn keventämiseen ja ristiriitaisten säädösten purkamiseen tarkastettavien yritysten näkökulmasta. (TEM 2016)

2.2 ISA-standardit

Kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit laatii kansainvälinen tilintarkastus- ja varmennusstandardilautakunta IAASB, joka on kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n alainen lautakunta. IAASB on tehnyt töitä kansainvälisen tilinpäätösnormiston eteen vuodesta 1978 lähtien. Alun perin ohjeina (eng. guidelines) julkaistuista säännöistä alettiin myöhemmin käyttää nykyistä standardi-nimistystä. (IFAC 2007)

ISA-standardeja tarkistettiin ja selkeytettiin perusteellisesti IAASB:n vuosina 2006-2009 toteuttamassa selkeyttämishankkeessa (Clarity -projekti). Tavoitteena hankkeella oli kannustaa standardien laajempaan käyttöön uudistamalla ne luettavampaan ja selkeämpään muotoon (IFAC 2007). Standardien kieltä ja rakennetta muokattiin sekä tarkennettiin sitä, mitkä kohdat standardeissa ovat tilintarkastajaa vel-

voittavia ja mitkä ovat soveltamisohjeita. Osaa standardeista uudistettiin myös sisällöllisesti. (KHT-yhdistys 2009, 9) Suomessa ISA-standardien noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa.

2.2.1 ISA-standardien hyödyt ja kritiikki

Kuten edellä on esitetty, yhtenäisen, laadukkaan kansainvälisen sääntelyn tarve nähdään syntyneen markkinoiden globalisaation myötä. Yritysten kansainvälistymisen myötä tilintarkastajien harjoittaman tilintarkastustoiminnan piiri on laajentunut kansainväliseksi: yritykset toimivat yhä enenevissä määrin yli valtioiden rajojen, minkä vuoksi kansallinen sääntely nähdään riittämättömänä ja epäkäytännöllisenä. Tänä päivänä tilintarkastajan, joka työskentelee yli kansallisten rajojen toimivan yrityksen parissa, on väistämättä otettava globaali näkökanta tarkastuksessaan huomioon (Fraser 2010, 300).

ISA-standardien tavoitteena on ylläpitää ja parantaa tilintarkastuksen laatua tarkastettavan yrityksen koosta riippumatta (Immanen 2009, 54). ISA-standardeilla on monia kiistämättömiä hyötyjä. Yhtenäisen sääntelyn ja standardien seuraaminen parantaa kommunikaatiota eri maissa toimivien tilintarkastajien välillä. Tämän avulla voidaan merkittävästi vähentää esimerkiksi päällekkäisen työn tekemistä eri toimipisteissä, ja sen myötä alentaa tilintarkastuksen kustannuksia. (Fraser 2010, 298, 300)

Myös Burns & Fogartyn (2010, 310, 319) mukaan korkealaatuiset tilintarkastusstandardit edistävät tilintarkastuksen tehokkuutta, sekä palvelevat monia tärkeitä tarkoituksia. Ne muun muassa määrittelevät tilintarkastusta, luovat tasalaatuisuutta, tarjoavat keinoja arvioida tilintarkastajan suoritusta, kannustavat koulutukseen sekä vaikuttavat tilintarkastajan käyttäytymiseen. Toisaalta Burns & Fogarty muistuttavat, että standardinasettajien olisi syytä kannustaa ammatillisen harkinnan käyttöön, eikä pyrkiä standardeilla kattamaan kaikkia mahdollisia olosuhteita.

Rehnin (2009, 36-37) mukaan ISA-standardit toimivatkin tällä hetkellä näin. Rehnin mukaan periaatelähtöiset ISA-standardit jättävät riittävästi tilaa ammatillisen arvostelukyvyn käyttämiseen, ja joustavat olosuhteiden mukaan sekä listatun että listaamattoman yrityksen tarkoituksissa. Myös IFAC:n näkemys on, että ISA-standardeja sovelletaan kaiken kokoisten yritysten tilintarkastuksiin ”an audit is an audit” –periaatteen mukaisesti (Immanen 2009, 54).

Toisaalta niin kansainvälisillä kuin kotimaisilla foorumeilla on käyty vilkasta keskustelua paljon myös sen puolesta, etteivät ISA-standardit sovellu pienyritysten tilintarkastuksiin. Immanen (2009, 54) arvioi, että yksikertaisemman pienyrityksen tarkastukseen 36 standardista kolmannes saattaa olla sellaisia, joilla ei ole merkitystä. Immanen esittelee näkökulman, jonka mukaan ISA-standardit ovat suunnattu enemmän listatuille yhtiöille, eikä tilintarkastajan ammatilliselle harkinnalle jää standardien soveltamisessa sijaa, johtuen muun muassa dokumentoinnille asetetuista liian yksityiskohtaisista vaatimuksista. Myös Rehn (2009, 36) nostaa artikkelissaan esille ISA-standardeja uudistaneen Clarity –hankkeen jälkeen nousseen kritiikin siitä, että standardeihin sisältyvien yksityiskohtaisten vaatimusten määrä lähes tuplaantui aiemmasta. Dokumentointivaatimuksiin liittyen Rehnin (2009, 36) mielestä on tosin oleellista myös muistaa, että kyse ei ole ainoastaan pienyritysten tilintarkastuksiin liittyvästä ongelmasta, vaan yleisesti kaikkia tilintarkastusyhteisöjä koskettavasta liian raskaisiin dokumentointivaatimuksiin liittyvästä ongelmasta.

Satopään (2015) mielestä ISA-standardien käyttöä on pyrittävä rajoittamaan sille toiminta-alueelle, johon ne soveltuvat. Satopään mukaan ISA-standardien mukainen EU:n säätelemä tilintarkastus on tarkoituksenmukaista noteeratuille ja rahoitusalan yhteisöille. Säädelty, muotoihin keskittyvä tilitarkastus voi jopa huonontaa pienen yrityksen tilintarkastuksen laatua. Satopää pohtiikin, voiko yhteiskunta luottaa sellaiseen tilintarkastukseen, joka on tehty ISA-standardien mukaisesti, mutta ei varmista sen informaation luotettavuutta, jota tilintarkastaja on tarkastanut.

ISA-standardeista heränneen kritiikin yksi kulmakivi näyttää olevan *ajankäyttö*. ISA-standardien raskaat dokumentaatiovaatimukset, riskianalyysit ja tarkastussuunnitelman laatiminen nähdään aikaa vievinä, kun kiire olisi jo suorittamaan varsinaista

tarkastustyötä (Sviili 2012, 42). Rehn (2005, 22) arvioi jo vuonna 2005, että uudet ISA-standardit tulevat lisäämään tarkastustyötä ja varsinkin dokumentointia myös pienissä yrityksissä. Aiempaa suurempi tarkastustyö, ajankäyttö ja sitä myöten suuremmat tilintarkastuskustannukset aiheuttavat ongelmia erityisesti pienyritysten tarkastuksissa, sillä pienyrityksissä ei usein ole halukkuutta maksaa korkeita palkkioita (Horsmanheimo & Steiner 2008, 424). Niemi & Sundgren (2008) pitävät todennäköisenä sitä, että kansainvälisen sääntelyn lisääntyminen tuo pienyrityksille huomattavasti enemmän kustannuksia kuin hyötyjä, sillä kustannustehokkaan tilintarkastuksen säännöt pienyrityksessä voivat erota suuresti pörssiyrityksen tilintarkastuksen säännöistä.

Euroopan komission toimesta Duisburg-Essenin yliopistossa suoritettiin vuonna 2009 laaja tutkimus ISA-standardien mahdollisen käyttöönoton kustannuksista ja hyödyistä. Tutkijoiden Köhlerin, Merktin ja Bähmin (2009, 174-175) mukaan ISA-standardien lakisääteinen käyttöönotto parantaisi taloudellisen raportoinnin luotettavuutta ja laatua, sekä toisi tilintarkastuskertomuksille enemmän arvoa yli kansallisten rajojen. ISA-standardien lakisääteisen käyttöönoton hyödyt ylittäisivät niiden kustannukset selvästi ainakin suurille (Big 4) ja keskisuurille (ei-Big 4, mutta kansainvälisiä yhteyksiä) tilintarkastustoimistoille sekä näiden asiakkaille. Toisin kuin Niemen & Sundgrenin (2008) mukaan, Köhler et al. pitävät todennäköisenä myös pienten tilintarkastajien ja näiden asiakkaiden kohdalla sitä, että ISA-standardien tuomat hyödyt kattavat niiden aiheuttamat kustannukset. Toisaalta vähäisemmän aineiston vuoksi jatkotutkimuksia aiheesta pidetään tarpeellisina.

2.2.2 Vaihtoehtoja ISA-standardeille

Kritiikki ISA-standardien soveltuvuudesta pienyritysten tilintarkastuksiin on osittain ilmennyt pienyrityksille paremmin soveltuvien vaihtoehtoisten tarkastustapojen sekä ISA-standardeille vaihtoehtoisen sääntelyn kannatuksena.

Rehn (2009) kirjoitti Tilintarkastus-lehdessä kansainvälisillä foorumeilla vilkkaana käyneestä debatista vaihtoehtoisiin tarkastusmenetelmiin liittyen. Eräs vaihtoehto

tilintarkastukselle on yleisluontoinen tarkastus, joka suoritetaan IAASB:n ISRE 2400 (Revised) standardin mukaisesti. Vuonna 2012 tehdyn standardin uudistuksen tavoitteena oli paremmin vastata pienten ja keskisuurten yritysten tarpeisiin tarjoamalle vaihtoehto lakisääteiselle tilintarkastukselle. Yleisluontoinen tarkastus poikkeaa ISA-standardien mukaisesta tilintarkastuksesta muun muassa sen tuoman taloudellisia tietoja koskevan varmuustason osalta. Siinä missä tilintarkastuksen tavoitteena on kohtuullinen varmuustaso taloudellisten tietojen oikeellisuudesta, on yleisluonteisessa tarkastuksessa varmuustaso rajoitettu. (IFAC 2013, 9-10) Sidosryhmien luottamus esitettyjen tietojen oikeellisuudesta on siis yleisluontoisessa tarkastuksessa merkittävästi pienempi.

Vaihtoehtona ISA-standardeille on myös pidetty Pohjoismaisessa Tilintarkastajaliitossa (NRF) valmisteltua uutta pienten yhteisöjen tilintarkastuksia koskevaa tilintarkastusstandardia (SASE, Standard of Audit for Small Entities). Yhteispohjoismaisen kehitystyön tavoitteena on ollut laatia korkealaatuinen, periaatepohjainen tilintarkastusstandardi, joka on räätälöity erityisesti pienten yhteisöjen tilintarkastuksiin. (NRF 2015) Tarve uudenlaiseen lähestymistapaan pienten yhteisöjen tilintarkastuksessa on tunnistettu tilintarkastajien lisäksi myös laajemmin elinkeinoelämässä ja yhteiskunnassa. Uuden SASE-standardin valmistelua edelsi vuoropuhelu kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja laativan IAASB:n kanssa. IAASB:lta onkin saatu hankkeelle positiivista kannustusta tuottaa pohjoismaiselle tasolla näkemys asiasta. (Suomen tilintarkastajat ry 2015; Vuopala 2015, 38)

Kansallista, pienille yhteisöille paremmin soveltuvaa tilintarkastusstandardia voidaan pitää yleisluontoista tarkastusta parempana vaihtoehtona ainakin siksi, että se ei vaadi muutoksia tilintarkastusvelvollisuuden rajoihin. Pohjoismaissa on muista EU:n alueen maista poiketen perinteisesti pidetty kiinni suhteellisen laajasta lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta. (Vuopala 2015, 38) Laaja tilintarkastusvelvollisuus on monien sidosryhmien kannalta hyvä asia ja taloudellisen raportoinnin luotettavuus on itseisarvo sinänsä (Jokinen 2016, 18).

SASE-standardiluonnos oli vuonna 2015 lausuntokierroksella, jonka aikana Suomen Tilintarkastajat ry sai noin 50 kirjallista palautetta standardiin liittyen. Standardi

sai positiivisen vastaanoton, mutta herätti myös epäilyksiä. SASE:n nähdään mahdollistavan nykyistä paremmin tilintarkastuskohteen huomioimisen tilintarkastuksessa sekä ajankäytön kohdistamisen enemmän varsinaiseen tarkastustoimintaan muodollisen dokumentoinnin sijaan. Tämän nähdään tehostavan tilintarkastusta ja korostavan tilintarkastajan ammatillista harkintaa. Tilintarkastuksen laatuun SASE-standardilla nähdään olevan positiivinen vaikutus, sillä se mahdollistaa tilintarkastajan keskittymisen dokumentoinnin sijaan itse tarkastustoimintaan. Periaatepohjaiseen standardiin sisältyvä ammatillisen harkinnan lisääntyminen nähtiin tosin myös mahdollisena riskinä tilintarkastuksen laadun kannalta. (Suomen tilintarkastajat ry 2015)

Balanssi-lehden (4-5/2015) pääkirjoituksessa Suomen tilintarkastajat ry:n ja SASE-hankkeen toiminnanjohtaja Sanna Alakare korostaa, että ISA- ja SASE-standardien vastakkainasettelun sijaan tavoitteena on tarjota vaihtoehtoinen tapa pienten yhteisöjen lakisääteisen tilintarkastuksen toteuttamiseksi laadukkaasti jatkossakin. Alakareen mukaan tarve vaihtoehtoiselle standardille on kiistaton, sillä pieniä yhteisöjä tarkastavien käytössä ei ole ISA-standardien suhteellista soveltamista koskevaa käyttökelpoista ohjeistusta.

2.3 Hyvä tilintarkastustapa

Hyvä tilintarkastustapa on tilintarkastusalalla keskeinen tilintarkastajan toimintaa ohjaava normisto. Hyvästä tilintarkastustavasta on säädetty tilintarkastuslaissa, ja se ulottuu koskemaan kaikkia lain soveltamisalaan kuuluvia tehtäviä, niin lakiin perustuvia kuin sopimusperusteisiakin. Hyvä tilintarkastustapa määrittelee sen, miten tilintarkastus on asianmukaisesti suoritettava. Se on tapaoikeutta, jota seuratessaan tilintarkastaja toimii kaikkia voimassa olevia säännöksiä, määräyksiä ja periaatteita noudattaen. Kansainvälisesti hyvän tilintarkastustavan käsitteen ja sisällön määrittelevät pitkälti ammatissa toimivat tilintarkastajat ja heidän ammatilliset yhteenliittymänsä. Hyvän tilintarkastustavan lähteiksi voidaan sanoa kaikki tilintarkastusalan lait, säännökset ja alaa säätelevä normisto. Näiden lisäksi keskeisiä lähteitä ovat esimerkiksi alan kirjallisuus ja havainnot siitä, miten huolelliset alan ammattilaiset

yleisesti toimivat. Hyvään tilintarkastustapaan liittyy myös hyvän tilintarkastajatavan käsite, joka viittaa tilintarkastajien eettisiin sääntöihin ja siihen, miten huolelliset ammattihenkilöt toimivat. (Blummé 2008, 65-66; Horsmanheimo & Steiner 2008, 146-147)

ISA-standardien noudattamista arvioidaan Suomessa osana hyvää tilintarkastustapaa. Tätä ei kuitenkaan ole kirjoitettu auki vaan on tyydytty vain toteamaan, että viime kädessä oikeuslaitos määrittelee mikä on tilintarkastuslain tarkoittama hyvä tilintarkastustapa (Åkerblad 2014). Hyvän tilintarkastustavan noudattamisen arvioinnin ja tulkinnan jääminen jälkikäteisarvioinnin varaan ei ole toivottava tilanne, sillä tilintarkastajan tulisi voida riittävällä tavalla ennakoida työhönsä kohdistuvia vaatimuksia, jotta työ on mahdollista suorittaa huolellisesti. Pieniä yrityksiä tarkastavan tilintarkastajan kannalta onkin ristiriitaista se, että ISA-standardien noudattamista vaaditaan *tarkoituksenmukaisessa laajuudessa noudattaen hyvää tilintarkastustapaa*, mutta standardien soveltamiseen ei ole käyttökelpoisia tulkintoja, joihin nojautua.

Hyvä tilintarkastustapa on käsitteenä laaja ja sen keskeisen viitekehyksen muodostavien tilintarkastusstandardien sisältö siinä määrin viitteellinen, ettei niistä voi suoraviivaisesti johtaa oikeaa toimintamallia kunkin toimeksiannon kohdalla. Lähtökohtana voidaan pitää, että toimeksiannon koosta riippumatta siinä noudatetaan samaa hyvää tilintarkastustapaa. Tilintarkastajan ammatillisen harkinnan käyttö ja standardien suhteellinen soveltaminen tarkastuskohteen mukaan ovat keskeinen osa tilintarkastusta ja ammattitaitoisen tilintarkastajan osaamista, mutta toisaalta jättävät hyvän tilintarkastustavan käsitteen avoimeksi (Suomen Tilintarkastajat ry 2016).

2.4 Yhteenveto luvusta

Tilintarkastusinstituution syntymisen taustalla oli tarve ulkopuoliselle ja luotettavalle tarkkailijalle. Ajan saatossa tilintarkastuksen ydintehtävät eivät ole muuttuneet: tilintarkastus on yhä yrityksen kirjanpitoon, tilinpäätökseen ja hallintoon kohdistuvaa

laillisuustarkastusta, jonka tavoitteena on valvoa osakkeenomistajien etua. (Kosonen 2005, 30, 245) Tilintarkastuksen alkuaikoina sen sääntely oli huomattavasti vähäisempää kuin nykyään, mutta myös yritykset ja niiden suorittamat liiketoimet olivat merkittävästi yksinkertaisempia (Fraser 2010, 298).

Vähitellen tilintarkastus tuli myös osaksi lainsäädäntöä. Yritystoiminnan kansainvälistymisen myötä 1980-luvun lopulla Suomessa alettiin harmonisoida lainsäädäntöä yhtenäisemmäksi muiden maiden kanssa (Niemi & Sundgren 2008, 78). Erityisen suuri merkitys sääntelylle on ollut myös Suomen liittyminen EU:hun vuonna 1995, minkä myötä EU:n direktiivit ovat määritelleet tilintarkastuksen sääntelyn kehitystä myös Suomessa. Tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) säätämisen ja sitä seuranneen Suomen tilintarkastuslain uudistuksen (2007) myötä kansainväliset tilintarkastusstandardit tulivat Suomen lainsäädäntöön.

Yhtenäisen, laadukkaan kansainvälisen sääntelyn tarve nähdään syntyneen markkinoiden globalisaation myötä: yritykset toimivat yhä enenevissä määrin yli valtioiden rajojen, ja tilintarkastajan on väistämättä otettava globaali näkökanta tällaisissa tarkastuksissa huomioon (Fraser 2010, 300). ISA-standardeilla on monia hyötyjä. Ne muun muassa lisäävät tilintarkastuksen tehokkuutta parantamalla kommunikaatiota eri maissa toimivien tilintarkastajien välillä, vähentäen päällekkäisen työn tekemistä. Ne myös luovat tasalaatuisuutta, tarjoavat keinoja arvioida tilintarkastajan suoritusta, kannustavat koulutukseen ja parantavat taloudellisen raportoinnin luotettavuutta ja laatua myös yli kansallisten rajojen. (Köhler et al. 2009 174-175, Burns & Fogarty 2010, 310)

ISA-standardeja kohtaan on kuitenkin esitetty myös runsaasti kritiikkiä. Jopa kolmanneksen standardeista on arvioitu olevan sellaisia, ettei niillä ole merkitystä yksinkertaisen pienyrityksen tarkastuksessa (Immanen 2009, 54). ISA-standardien soveltuvuus kaikenkokoisten yhteisöjen tarkastuksiin on vahvasti kyseenalaistettu niin kotimaisilla kuin kansainvälisillä foorumeilla. Yksityiskohtaiset laajat vaatimukset on koettu erityisesti pienyritysten tarkastuksissa aikaa vievinä toteuttaa. Esimerkiksi ISA-standardien mukaiset dokumentaatiovaatimukset on koettu liian raskaina pien-

yritysten toimeksiannoissa (mm. Rehn 2009, 36), mikä aiheuttaa ongelmia tilintarkastuskustannusten kohtuuttoman nousun muodossa. Tämän on nähty jopa huonontavan tilintarkastuksen laatua, kun varsinaiselle tarkastustoiminnalle jää vähemmän aikaa (Satopää 2015).

Kritiikkiä on aiheuttanut laajojen yksityiskohtaisten vaatimusten lisäksi myös se, ettei ole olemassa käyttökelpoisia tulkintoja kansainvälisten tilintarkastusstandardien skaalautuvuudesta ja soveltamisesta. Tästä lähtökohdasta ISA-standardeille on etsitty vaihtoehtoja, jotka paremmin vastaavat pienyritysten tarkastusten tarpeita. Esillä on ollut esimerkiksi Pohjoismaisen Tilintarkastajaliiton valmistelema pienyrityksille soveltuva SASE-standardi, joka periaatepohjaisena standardina korostaisi tilintarkastajan ammatillista harkintaa ja mahdollistaisi tarkastuskohteen paremman huomioimisen tilintarkastuksessa. (Suomen Tilintarkastajat ry 2015)

3 PIENTEN YRITYSTEN TILINTARKASTUS

Tässä luvussa tarkastellaan pienyritysten erityispiirteitä tilintarkastuksen näkökulmasta, sekä käydään läpi pienyritysten tilintarkastuksen tuomia hyötyjä.

Mikro-, pienet ja keskisuuret yritykset ovat keskeisessä asemassa eurooppalaisen, ja täten myös Suomen, talouden näkökulmasta. Kun puhutaan lainsäädännön vaikutuksista näihin yrityksiin, ei kyse ole marginaali-ilmiöstä. (Rehn 2005, 18) Suomalaisten yritysten hallinnollisen taakan keventäminen on yksi tärkeä keino kilpailukyvyn lisäämiseksi.

Taulukossa 1 on vertailtu tilintarkastusrajoja Euroopassa. Monissa muissa Euroopan maissa lakisääteisen tilintarkastuksen rajat ovat huomattavasti korkeammalla kuin Suomessa, ja mikrotason yritykset on useimmiten vapautettu lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Pohjoismaissa ja etenkin Suomessa on pidetty kiinni suhteellisen laajasta tilintarkastusvelvollisuudesta. Selityksenä tähän voidaan pitää sitä, että pienyritysten suuren lukumäärän vuoksi yhteiskunnan on varmistettava lakien noudattaminen ja järjestyksen säilyminen. Yhteiskunnan näkökulmasta lakisääteinen tilintarkastus on kustannustehokas funktio, jonka ansiosta esimerkiksi vero- ja muiden viranomaisten resursseja on voitu vapauttaa muuhun toimintaan. (Åkerblad 2015; Vuopala 2015, 38; Horsmanheimo 2005, 37)

Taulukko 1. Tilintarkastusrajoja Euroopassa. Lähde: Tilisanomat 5/2016

EUR	Liikevaihto	Tase	Työn-tekijöitä
Suomi	200 000	100 000	3
Ruotsi	300 000	150 000	3
Norja	625 000	2 500 000	10
Islanti	2 800 000	1 400 000	50
Tanska	9 674 000	4 837 000	50
Latvia	1 600 000	800 000	50
Liettua	3 500 000	1 800 000	50
Viro	4 000 000	2 000 000	60
Saksa	12 000 000	6 000 000	50
Englanti	13 082 000	6 541 000	50
Ranska	3 100 000	1 550 000	50
Italia	8 800 000	4 400 000	50

3.1 Pienyrityksen tilintarkastuksen erityispiirteitä

Pienyrityksen tilintarkastus poikkeaa suurten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksesta, mutta lain vaatimukset tilintarkastuksen suhteen ovat samat kuin muissa yrityksissä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415) Pienissä yrityksissä tarkastettavan aineiston määrä on luonnollisesti huomattavasti pienempi kuin suurissa yrityksissä, ja tarkastukseen käytettävä aika on siten pienempi.

Pienessä yrityksessä tilintarkastajan neuvonantorooli korostuu. Omistajayrittäjä ei useinkaan ole laskentatoimen ja oikeudellisten asioiden asiantuntija, minkä vuoksi tilintarkastajan asiantuntemusta tarvitaan esimerkiksi kirjanpidon ja verotuksen kysymyksissä. Usein pienyrityksissä on henkilökunnan osaamisen puutteiden johdosta kaikkein suurin tarve ammattimaisen tilintarkastajan käyttöön, ja suositeltavaa onkin suorittaa tarkastus kokeneen tilintarkastajan toimesta. Tyypillistä on, että yrittäjä keskittyy vain liiketoimintaan, eikä kirjanpidon ja hallinnon perusasioiden hoito

ole varmalla pohjalla. Voidaan sanoa, ettei pienyrityksissä useinkaan tarvita tilintarkastusta mutta tarvitaan tilintarkastajaa: tilintarkastajan asiantuntemukselle on tarvetta, mutta perusteita ei välttämättä ole tilintarkastukselle, joka useimmiten tehdään ulkopuolisten tilinpäätösten käyttäjien intressien vuoksi ja omistaja edun vuoksi silloin, kun omistajat eivät itse toimi yrityksen johdossa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415, 424; Horsmanheimo 2005, 41; Rolleri 1985, 152)

Monet pienyritykset ovat ulkoistaneet kirjanpitonsa osittain tai kokonaan (KHT-yhdistys 2009, 582). Pienyrityksissä, joissa tilintarkastus ensisijaisesti perustuu tilikauden jälkeiseen tilinpäätöksen oikeellisuuden toteamiseen, tilitoimiston rooli on ensisijainen. Kun taloushallintoa on ulkoistettu tilitoimistolle, ulottuu tilintarkastajan laillisuusvalvonta myös tilitoimiston tuottamaan palveluun. Tilintarkastajan on tällöin syytä tutustua esimerkiksi asiakkaan ja tilitoimiston väliseen työnjakoon ja tilitoimiston työmenetelmien asianmukaisuuteen varmistuakseen tuotetun informaation oikeellisuudesta. (Rantalainen 1999, 437)

Pienissä yrityksissä tilintarkastus suoritetaan usein vasta silloin, kun tilinpäätös on valmis, eikä tilikauden aikaista tilintarkastusta useinkaan ole (Horsmanheimo & Steiner 2008, 417). Tyypillisesti pienyritysten tarkastuksessa tarkastettavaa aineistoa on vähän, ja on jopa mahdollista tarkastaa kaikki kirjanpidon tositteet, mikä suuremmissa yrityksissä ei tulisi kysymykseen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415–416)

Pienyrityksessä tilintarkastuksen kustannuspaineet korostuvat, sillä yrittäjän kannalta tilintarkastus tuottaa hyötyä vain neuvojen muodossa, eikä korkeita palkkioita olla valmiita maksamaan (Horsmanheimo & Steiner 2008, 424). Horsmanheimon (2005, 41) mukaan yhteiskunnan muiden osapuolten intressi pienyrityksissä ei ole niin suuri, että se puoltaisi pakollista tilintarkastusta, eikä ole kohtuullista, että ulkopuolisten edun turvaamiseksi tilintarkastus pantaisiin pienyrittäjän maksettavaksi.

Kauppalehti (2014) uutisoi tilintarkastusalalla vallitsevasta hintakilpailusta ja alas painuneista hinnoista pk-yritysten tilintarkastuksessa. Mitättömän pienet palkkiot, jotka riittävät korkeintaan muutaman päivän työhön, kertovat usein siitä, että monen

pk-yrityksen tilintarkastus tehdään kevyellä kädellä. Rehn (2005, 21) pohtiikin, tehdäänkö pienyrityksissä usein ns. review-tyyppinen tarkastus, mutta lausutaan tilintarkastuskertomuksessa, että on annettu normaali tilintarkastuksen varmuus.

3.2 Tilintarkastuksen hyödyt pienyritykselle ja sen sidosryhmille

Tilintarkastuksesta on eittämättä hyötyä yritykselle sen koosta riippumatta. Se, ylittävätkö nämä hyödyt tilintarkastukseen uppoavat kustannukset, on ollut tutkimuksen ja keskustelun kohteena. Erityishuomiossa ovat olleet pienyritykset.

Collisin et al. (2004) tutkimuksessa todetaan 63 % pienyrityksistä UK:ssa valitsisi tilintarkastajan, vaikka lakisääteinen tilintarkastusvelvollisuus ei siihen velvoittaisi. Collisin et al. tutkimuksen yleistettävyyttä manner-eurooppalaiseen ympäristöön, kuten Suomeen, tutkittiin Knechelin et al. (2012) tutkimuksessa, jonka tulokset olivat yhtenevät Collisin et al. tutkimuksen kanssa: tutkimuksen mukaan 60 % pienyrityksistä Suomessa suorittaisi vapaaehtoisen tilintarkastuksen, vaikka laki ei tähän velvoittaisi. Tilintarkastusten hyödyt siis näiden tutkimusten kontekstissa ylittivät tilintarkastuksen kustannukset. Myös Chungin & Narasimhanin (2001) tutkimuksessa hongkongilaiset pienyritykset sekä tilintarkastajat kokivat tilintarkastuksesta saadut hyödyt kustannuksia suuremmiksi, mutta tuloksiin epäiltiin vaikuttaneen se, etteivät yritykset ole aina tietoisia eri vaihtoehdoista (esimerkiksi review-tyyppinen tarkastus), joilla voidaan yrityksen kannalta saada samat hyödyt kuin tilintarkastuksesta, mutta alemmilla kustannuksilla.

Monet pienyritykset valitsevat tilintarkastuksen, vaikkei heillä nykyisten tilintarkastusrajojen puitteissa siihen olisi velvollisuutta. Tilintarkastajasta koetaan olevan hyötyä niin yritykselle kuin sen sidosryhmillekin.

3.2.1 Agenttiteoriaan perustuva rooli

Tilintarkastuksen perimmäinen tarve on nähty muodostuvan agenttiteorian kautta. Agenttiteorialla voidaan selittää yrityksen johdon ja omistuksen eriytymisestä syntyvää ongelmaa, kun tehtävien toimeenpano on delegoitu agentille (johdolle), jonka toimintaa päämiehellä (omistaja) on tarve valvoa. Kun omistajalla ei ole mahdollisuutta välittömästi valvoa ja tarkkailla toimivan johdon toimintaa, on tarpeen edelleen delegoida nämä tehtävät. Tilintarkastuksella on merkittävä osa tässä tarkkailussa ja valvonnassa. Mikäli pienyrityksillä ei olisi velvollisuutta tilintarkastukseen, yrityksen ulkopuoliset tahot, kuten johdosta erillään olevat osakkaat ja velkojat, jäisivät ilman varmuutta tilinpäätöksen oikeellisuudesta. (Jensen & Meckling 1976, 309; Riistama 1999, 15)

Pienyrityksissä, joissa omistus ja johto ovat keskittyneet pienelle joukolle, tilintarkastusta ei useinkaan ole mielekästä perustella perinteisellä omistaja-johtaja -agenttiongelmalla, koska sitä ei useinkaan ole. Sen sijaan pienyrityksissä voi olla ja usein on agenttiongelmia yrityksen johdon ja yrityksen ulkopuolisten sidosryhmien välillä. Intressiristiriidat agenttien ja päämiesten välillä ovat siis erilaisia suurissa listayhtiöissä verrattuna pienyrityksiin. (Niskanen et al. 2011, 43; Tabone & Baldacchino 2003, 397)

Tätä olettamusta tukee muun muassa Niskasen et al. (2010) tutkimus yrityksen omistusrakenteen vaikutuksesta laadukkaan tilintarkastuksen tarpeeseen. Tutkimuksessa todettiin, että mitä pienempi osuus omistuksesta on perheen sisällä, sitä suurempi on tarve laadukkaalle tilintarkastukselle. Laadukkaalla tilintarkastuksella pyritään siis voittamaan agenttiongelman tuoma informaation epäsymmetria, joka johdon ja omistuksen eriytymisestä ja omistuspohjan hajautumisesta syntyy. Perheomistuksessa olevissa yrityksissä tarve laadukkaalle tilintarkastukselle on pienempi, sillä omistus ja johto ovat samoissa käsissä, eikä agenttiongelmaa ole. Tutkimuksessa laadun mittarina käytettiin tilintarkastusyhteisön kokoa, eli Big4-tilintarkastus mielletään laadukkaammaksi kuin pienen tilintarkastusyhteisön tekemä tarkastus.

Pienet yritykset ovat usein ulkoistaneet taloushallintonsa. Niemen et al. (2012, 170) tutkimuksen mukaan tästä syntyneen yritys-tilitoimisto –agenttiongelman vuoksi tällaisessa yrityksessä on usein suurempi tarve tilintarkastukselle. Kriittisten taloushallinnon toimintojen ulkoistamisen seurauksena yrityksen ja ulkoisen tilitoimiston välillä vallitsee informaation epäsymmetria, mikä luo yritykselle tarpeen valvoa tätä moraalikadon ongelmaa. Tilintarkastajan apua voidaan kaivata myös esimerkiksi tilitoimiston laadun arvioimisessa, sillä yritys ei aina itse osaa arvioida tilitoimiston laatua (Rantalainen 1999, 437).

Tilintarkastus ei missään nimessä korvaa tilitoimistoa. Yritysjohdon oma päätöksenteko perustuu yrityksen toimesta tuotettuun informaatioon. Tilintarkastajan tehtävän voi kuulua tuotetun aineiston oikeellisuuden varmennus, mutta ei tuottamiseen osallistuminen. Niissä pienissä yrityksissä, joissa tilintarkastus on ensisijaisesti tilikauden jälkeisen tilinpäätöksen oikeellisuuden toteamiseen, tilitoimiston rooli on ensisijainen. Hyvä tilintarkastus ei korvaa huonosti laadittua kirjanpitoa ja tilinpäätöstä. (Rantalainen 1999, 438)

Tilintarkastus pienyrityksissä tehdään ainakin, kun rahoittaja niin vaatii (Seow 2001, 74). Collisin et al. (2004) tutkimus paljastaa agenttisuhteen pienyrityksen ja sen rahoittajan välillä. Tutkimuksen mukaan velalliset pienyritykset teettäisivät tilintarkastuksen, vaikka se ei lakisääteistä olisikaan, sillä vaatimus tilintarkastukselle tulisi lainamarkkinoilta. Tätä näkemystä tukee myös Rehnin (2005, 20) ajatus siitä, että vieraan pääoman kustannukset voivat nousta merkittävästi, jos yritystä ei ole tilintarkastettu.

Niskasen et al. (2011) tutkimuksen mukaan tarve tilintarkastuksen laadulle tulee yrityksen ja rahoittajan välisestä agenttikustannuksesta. Pienyrityksissä, joissa ei ollut pakollista käyttää sertifioitua tilintarkastajaa (*tutkimuksen aineisto ajalta, jolloin maallikkotarkastus sallittu*), sertifioidun tarkastajan palkkaamisen todennäköisyys kasvoi velkavivun kasvun myötä. Knechelin et al. (2008) tutkimus keskikokoisten yritysten parissa tukee tätä näkemystä. Tutkimuksessa tilintarkastajan valintaan todettiin vaikuttavan ensisijaisesti lainarahoituksen tarve.

Pienyritykset voivat tehdä tilintarkastuksen viestiäkseen lainamarkkinoille laatua. Blackwell et al. (1998) tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen tehneiden yritysten saama korko lainarahoitukselle on usein pienempi, kuin yritysten, jotka eivät ole tehneet tilintarkastusta. Yrityksen koon kasvaessa myös niiden maine kasvaa, ja tilintarkastuksen merkitys lainansaannissa vähenee. Toisaalta Niemen & Sundgrenin (2012) tutkimuksessa mukautetun tilintarkastuskertomuksen saamisen ei todettu vaikuttavan pk-yritysten mahdollisuuksiin saada lainaa rahoituslaitoksilta. On mahdollista, että lainanantajat käyttävät toisenlaista dataa lainapäätöstä tehtäessä.

3.2.2 Neuvonantorooli

Pienessä yrityksessä tilintarkastajan neuvonantorooli korostuu. Vaikka tilintarkastus lähtökohtaisesti on laillisuusvalvontaa, tuo neuvova ja konsultoiva tilintarkastus asiakkaalle lisäarvoa. Intensiiviset keskustelut yrityksen edustajien kanssa lisäävät myös tarkastajien tietämystä yrityksestä ja siten parantavat varsinaisen tarkastustoiminnan mahdollisuuksia. (Saarinen 2002, 34; Reiniharju 1999, 441)

Monissa tapauksissa tilintarkastaja on pienyrityksen ainut neuvonantaja, jonka neuvot ja ohjaus ylittävät tilintarkastuksen tavanomaisen laajuuden (Cytron 2004, 20). Parhaimmillaan tilintarkastaja toimii hyvänä yrityksen johdon sparraajana, joka antaa tukensa liiketoiminnallisiin päätöksiin varmistamalla esimerkiksi päätöksenteon pohjalla olevan taloudellisen informaation luotettavuuden. Kokenut tilintarkastaja voi myös omien kokemustensa kautta tuoda näkemyksiä yrityksen mahdollisuuksien hyödyntämiseen, ongelmien ratkaisuun sekä liiketoimintaprosessien, taloudellisen raportoinnin ja riskien hallinnan kehittämiseen. (Valli 2012) Etenkin tilanteessa, jossa yritys on taloudellisessa ahdingossa, tilintarkastajan asiantuntemusta ja neuvoja arvostetaan taloudellisesti vaikean tilanteen selvittämiseksi. Taloudellisesti vaikeassa tilanteessa olevat yritykset ovat alttiimpia palkkaamaan tilintarkastajan. (Niemi et al. 2012, 170).

Tilintarkastajalla on myös usein yrityksessä tärkeä ennaltaehkäisevä asema, sillä tilintarkastaja voi puuttua jo etukäteen yrityksen lakisääteisiin velvollisuuksiin liittyviin puutteisiin. Tilintarkastajan neuvonantoroolia ei kuitenkaan koeta yhtä merkitykselliseksi yrityksissä, joissa ulkoistetulta tilitoimistolta saadaan jo veroneuvontaa. Pienyrittäjälle tilintarkastuksen hyöty tulee tilintarkastajalta saaduista neuvoista, minkä vuoksi näissä yrityksissä, joissa taloudellista neuvontaa saadaan jo ulkopuoliselta tilitoimistolta, ei välttämättä koeta tarpeelliseksi palkata enää tilintarkastajaa. (Niemi et al. 2012, 170; Horsmanheimo & Steiner 2008, 424) Taloushallintoliiton toimitusjohtaja Juha Ahvenniemi toteaa Tilisanomat-lehdessä (2016, 18), että tilintarkastus on usein valitettavan jälkikäteistä, kun taas kohti reaaliaikaa menevä taloushallinto ja esimerkiksi verottajan proaktiivinen rooli verotarkastuksissa ovat tärkeitä, jotta erinäisiin ongelmiin voidaan puuttua ajoissa. Ahvenniemi muistuttaa myös, että taloushallinnon palveluyrityksiltä, kuten auktorisoiduilta tilitoimistoilta on tänä päivänä saatavana laajasti talouden hallinnan kokonaispalvelua.

3.2.3 Hyödyt kolmansille osapuolille

Tilintarkastuksella on merkittävä rooli tilinpäätösraportoinnin oikeellisuuden ja läpinäkyvyyden varmistamisessa ja pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa. Tilintarkastajien antamien taloudellisten tietojen uskottavuus on tärkeää paitsi julkisesti noteeratuille yhtiöille, myös muille yhteisöille. Tilintarkastaja nähdään yleisesti tilinpäätöksen tietoihin tukeutuvaa yleisöä edustavana tietojen oikeellisuuden varmistajana. (Pöntinen 2007, 56)

Tilintarkastus siis antaa yrityksen tilinpäätöksiin korkean tason varmuuden, jolloin tilinpäätöksiin voidaan luottaa ja ne ovat helposti ymmärrettävissä. Sidosryhmien luottamuksen taustalla täytyy olla kuitenkin olla luotto tilintarkastajien ammattitaitoon ja riippumattomuuteen. Luottamusta edistävät julkinen tilintarkastajien laadunvalvonta ja riittävän tehokkaat sanktiot. (Rehn 2005, 20)

Sijoittajille ja omistajayrittäjille tilintarkastuksen hyödyt voivat näyttäytyä eri tavoin. Pienyrityksen omistajayrittäjä ei useimmiten tarvitse vahvistusta yrityksensä taloudellisesta tilasta; hän tuntee sen itse parhaiten. Ulkopuolinen toimitusjohtaja sen sijaan kaipaa tilintarkastuksen tuomaa varmuutta, kun esittelee tilinpäätöksen omistajille. Ulkopuolinen sijoittaja puolestaan tarvitsee varmuuden siitä, että johdon esittelemä tilinpäätös todella antaa oikeat ja riittävät tiedot yrityksen taloudellisesta tilasta. Tilintarkastajan asiantuntemusta arvostetaan johdon ja omistajien toimesta myös esimerkiksi veroasioissa, yhtiöiden myynti- ja ostotilanteissa sekä uudelleenstrukturoinneissa. (Rehn 2005, 20)

Myös muilla kuin yrityksen omistuksen kautta olevilla tahoilla voi olla kiinnostusta luotettavasti selvittää yrityksen taloudellinen tilanne. Tabone & Baldacchino (2003) tutkivat maltalaisia omistaja-johtoisia yrityksiä ja näiden tilintarkastusten merkitystä yritykselle. Yrityksen taloudellisten tietojen luotettavuuden oikeellisuuden, riippumattoman tilintarkastajan vahvistamana, todettiin olevan tärkeää monille sidosryhmille, joiden kanssa yritys oli tekemisissä, vaikka niillä ei ollut intressiä yritykseen omistuksen kautta: pankit, toimittajat, leasing-yhtiöt ja viranomaiset. Riippumattoman tilintarkastajan tekemä tilintarkastus koettiin vakuutena, joka suojaa kaikkien sidosryhmien intressejä. Tilintarkastus tuo omalta osaltaan yrityksiin jatkuvuutta, mikä on myös yrityksen työntekijöiden edun mukaista (Rehn 2005, 20).

3.3 Yhteenveto luvusta

Pienyrityksiä voidaan määritellä erilaisten raja-arvojen, kuten henkilöstömäärän ja taseen tai liikevaihdon loppusumman perusteella. Tilintarkastuksen kannalta hyödyllisempää ja tarkoituksenmukaisempaa voi olla pohtia pienyrityksen laadullisia ominaispiirteitä, joita usein ovat muun muassa johdon ja omistuksen keskittyminen suppealle henkilöryhmälle, rajalliset sisäiset kontrollit ja ulkoistettu taloushallinto. Nämä ominaispiirteet vaikuttavat oleellisesti tilintarkastuksen suorittamiseen sekä siihen, mitä odotuksia tilintarkastukselle asetetaan.

Pienyrityksen tilintarkastus poikkeaa suurten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksesta, mutta lain vaatimukset tilintarkastuksen suhteen ovat samat kuin muissa yrityksissä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415) Pienten yritysten tarkastus poikkeaa suurten yritysten tarkastuksista ainakin tarkastettavan aineiston määrän sekä tarkastuksen keston perusteella. Tyypillistä on, että tilintarkastus suoritetaan vasta, kun tilinpäätös on valmis, eikä tilikauden aikaista tilintarkastusta ole. Tilintarkastajalta myös usein odotetaan varsinaisen tarkastustoiminnan lisäksi asiantuntijan neuvoja esimerkiksi verotuksen ja kirjanpidon kysymyksissä, sillä omistajayrittäjä pienyrityksessä on harvoin laskentatoimen ammattilainen.

Tilintarkastajasta on pienyritykselle hyötyä siis ainakin neuvonantajan roolissa. Tätä ilmentää hyvin se, että yritykset ovat alttiimpia palkkaamaan tilintarkastajan, kun yritys on taloudellisesti vaikeassa tilanteessa, jossa tilintarkastajan asiantuntemuksesta nähdään olevan hyötyä (Niemi et al. 2012, 170). Tilintarkastajan neuvonannolla nähdään olevan yrityksessä tosin myös ennaltaehkäisevä vaikutus, sillä tilintarkastaja voi huomauttaa mahdollisista puutteista jo etukäteen.

Tilintarkastajasta voi olla pienyritykselle hyötyä myös agenttiongelmien valvonnassa. Intressiristiriidat agenttien ja päämiesten välillä ovat erilaisia suurissa listayhtiöissä verrattuna pienyrityksiin, eikä pienyritysten tapauksessa usein tilintarkastusta voida perustella perinteisellä omistaja-johtaja –agenttiongelmalla. Sen sijaan tilintarkastajaa voidaan tarvita valvomaan esimerkiksi tilitoimiston tuottaman aineiston oikeellisuus. Myös rahoittajan ja pienyrityksen välillä voidaan nähdä agenttisuhde, joka kannustaa pienyritystä tilintarkastuksen suorittamiseen alentuneiden pääoman kustannusten muodossa (Niskanen et al. 2011).

Tilintarkastaja nähdään yleisesti tilinpäätöksen tietoihin tukeutuvaa yleisöä edustavana tietojen oikeellisuuden varmistajana. Myös sidosryhmät, joilla ei ole omistuksellista intressiä yritykseen, voivat kaivata varmistusta yrityksen taloudellisten tietojen oikeellisuudesta ja luotettavuudesta. Näitä sidosryhmiä voivat olla muun muassa tavarantoimittajat, viranomaiset ja yrityksen työntekijät.

4 ISA-STANDARDIT PIENYRITYSTEN TARKASTUKSISSA – TILINTARKASTAJIEN JA LAADUNVARMENNUKSEN NÄKÖKULMIA

4.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen empiirisessä osiossa kerätyn aineiston pohjalta vastataan aiemmin luvussa 1.2 esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Empiirisen osion tärkein tavoite on tarkastella, miten haasteita ja toisaalta hyötyjä ISA-standardit ovat pienyritysten tilintarkastuksiin tuoneet ja kuinka niitä käytännössä sovelletaan pienyritysten tarkastuksissa.

Tutkimuksen aineisto on kerätty viiden teemahaastattelun avulla. Haastateltavista neljä toimivat tilintarkastajina sekä yksi tilintarkastajien laadunvarmistuksen asiantuntijatehtävissä (taulukko 2). Kaikki haastateltavat tilintarkastajat tarkastavat pieniä yrityksiä. Haastateltavat tilintarkastajat toimivat eri tilintarkastusyhteisöissä ja eri paikkakunnilla. Kaikki tilintarkastajat ovat muista kuin Big4-tilintarkastusyhteisöistä, sillä tutkimukseen haluttiin saada aidosti pienyritysten tilintarkastajien näkökulma.

Taulukko 2. Tutkimukseen haastateltujen perustiedot

Haastateltava	Haastattelun kesto	Työkokemus tilintarkastusalalla	Auktorisointi (tilintarkastajat)	Tilintarkastustoimiston koko
Tilintarkastaja A	48 minuuttia	12 vuotta	HT, JHT	pieni
Tilintarkastaja B	46 minuuttia	29 vuotta	HT	suuri (ei Big4)
Tilintarkastaja C	42 minuuttia	5 vuotta	HT	pieni
Tilintarkastaja D	38 minuuttia	5 vuotta	HT	keskikokoinen
Laadunvarmistuksen asiantuntija	49 minuuttia	11 vuotta	-	-

Haastateltavilta lähestyttiin sähköpostitse. Heiltä tiedusteltiin mahdollisuutta osallistua tutkimukseen ISA-standardien soveltamisesta pienyritysten tilintarkastuksissa.

Haastattelupyyntöjä lähetettiin alun perin useammalle tilintarkastajille, ja myönteisiä vastauksia saatiin noin 67 %. Laadunvarmistuksen puolelta haastattelupyyntö laitettiin kahdelle asiantuntijalle, joista toinen suostui haastatteluun.

Haastattelut suoritettiin kunkin haastateltavan työpaikalla. Haastattelut suoritettiin yksitellen, ja yhdelle haastattelulle varattiin aikaa tunti. Haastattelun alussa haastateltavien kanssa käytiin läpi yleisiä asioita haastattelun etenemisestä, haastateltavien esiintymisestä tutkimuksessa, haastattelumateriaalista sekä tutkimuksen etenemisestä. Kaikilta haastateltavilta pyydettiin lupa tiettyjen perustietojen esittämiseen (taulukko 3), mutta muuten haastateltavat esiintyvät tutkimuksessa anonyymisti. Haastattelut etenivät aiemmin kootun haastattelurungon mukaisesti (LIITE 1), mutta haastateltaville esitettiin lisäkysymyksiä tarpeen mukaan. Haastattelussa oli selkeästi ilmi kaksi teemaa: pienyritysten tilintarkastus ja ISA-standardit, joiden mukaan myös kysymykset oli luokiteltu.

Haastattelut nauhoitettiin haastateltavien luvan kanssa, ja koko haastatteludialogi litteroitiin samana päivänä haastattelujen kanssa. Litteroitua aineistoa muodostui yhteensä kaikista viidestä haastattelusta 48 sivua, ja tutkijan haastattelujen aikana tekemiä muistiinpanoja 13 sivua. Litteroinnin jälkeen aineistoa on lukuun 4.3 analysoitu käyttäen menetelmänä teemoittelua. Tutkimusaineistosta nostettiin esille tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, joiden ilmenemistä aineistossa seurattiin. Teemoittelussa teoria ja empiria ovat vuorovaikutuksessa, mikä näkyy tekstissä niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola ja Suoranta 1998, 174-175)

4.2 Tulokset

Tutkimuksen teemat nousivat luonnollisesti esiin jo teorian ja tehdyn haastattelurungon perusteella. Haastattelun alussa käytiin läpi haastateltavan perustietoja, jotka ovat kootusti esitetty taulukossa 2. Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi haastattelun varsinaisia tuloksia teemoittain: pienyritysten tilintarkastus, ISA-standardien tuomat hyödyt, ISA-standardien tuomat haasteet sekä tulevaisuus ja kehitysideat.

4.2.1 Pienyritysten erityispiirteet

Tilintarkastajien kanssa haastattelu aloitettiin pohtimalla pienyritysten tilintarkastuksen erityispiirteitä, tärkeimpiä tehtäviä sekä hyötyjä niin yrittäjän kuin sidosryhmien ja yhteiskunnan kannalta. Tilintarkastuksen perimmäinen tarve on nähty muodostuvan agenttiteorian kautta, jota käytiin läpi luvussa 3.2.1. Luonnollisesti haastateltavista tilintarkastajista kaikki nostivat nopeasti esille tilintarkastuksen tärkeimpänä hyötynä myös pienyrityksissä yleisen varmuuden ja luotettavuuden tuomisen, taloudellisen tiedon oikeellisuuden varmistamisen kautta. Tilintarkastuksen nähdään tuovan luottoa ulospäin esimerkiksi pankeille ja rahoittajille, mutta antavan myös yrittäjälle itselleen ns. vastuuvakuutuksen, jonka ansiosta yrittäjä voi ”nukkua yönsä rauhassa”.

> *”Totta kai kaikenlaisen taloudellisen informaation varmentaminen on tärkeää. Eihän talous pyöri, jos ei se tieto ole relevanttia ja jos se ei ole ajantasaista ja oikeaa.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastus – onko toimittu lain mukaan. Siihen se kulminoituu, että pitäisi antaa oikeat ja riittävät tiedot.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Se on se varmentaminen, siihen informaatioon mitä siinä tilinpäätöksessä on, että se sidosryhmän jäsen voi luottaa siihen. Vaikka työntekijä.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Osittain pienyritykselle tyypillisen puutteellisen laskentatoimen ja verotuksen osaamisen vuoksi tilintarkastajaa pidetään myös tärkeänä keskustelukumppanina. Pienyrityksissä on usein henkilökunnan osaamisen puutteiden johdosta kaikkein suurin tarve ammattimaiselle tilintarkastukselle (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415), kuten luvussa 3.1 todettiin. Laadunvarmistuksen asiantuntija muistuttaa, ettei tämä neuvonantorooli kuitenkaan saa kasvaa liian suureksi, vaan ensisijaisesti lakisääteinen tilintarkastus, relevantit tarkastustoimenpiteet, on hoidettava.

> *”Että se korostuu se konsultointipuoli siinä. - - Se on se ydinbisnes minkä ne (yrittäjät) osaa, mutta ei se taloushallinnon tai yhtiöoikeuden puoli.”* (Tilintarkastaja D)

> *”(Yrittäjät) odottavat kaikkea neuvontaa, veroneuvontaa, miten tämän voisi tehdä, jopa operatiivisen puolen neuvoja. Sen ymmärtää siinä mielessä, että tilintarkastaja on vaitiolovelvollinen ja luotettava keskustelukumppani.”* (Tilintarkastaja B)

> *”Pienissä tehdään enemmän yleisluontoista tarkastusta. Kun sen kuitenkin pitää olla tilintarkastusta… Tärkeää on, että tarkastustoimenpiteitä tehdään, eikä vaan keskustella.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Valtaosa pienyrityksistä on ulkoistanut taloushallinnon toiminnot tilitoimistolle, mikä luo yrityksen ja tilitoimiston välille suhteen, jota yritys usein haluaa valvoa, kuten luvussa 3.2.1 todettiin. Tilintarkastajan apua voidaan kaivata esimerkiksi tilitoimiston laadun arvioimisessa (Rantalainen 1999, 437). Tilintarkastajien mukaan yrityksessä on usein halukkuutta kuulla tilintarkastajan näkemys tilitoimiston tuottaman tiedon laadusta, jotta voidaan varmistua siitä, että kaikki on tehty oikein ja kuten pitää. Yrittäjän puuteellinen osaaminen laskentatoimen ja verotuksen osalta luo usein tilanteen, jossa yrittäjän on mahdotonta ilman tilintarkastajaa arvioida tilitoimiston suoriutumista. Myös tilanteissa, joissa tilitoimistolta on saatu konsultointipalveluita, tilintarkastajalta voidaan hakea vielä varmistusta saaduille neuvoille.

> *”Ja onhan se, kun yrittäjät ei ole kirjanpidon asiantuntijoita, niin he ei pysty sinällään seuraamaan tilitoimiston työn jälkeä, niin hyvä että joku muukin katsoo.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Se konsultointi usein jo hoituu siellä tilitoimisto-puolella. - - Yrittäjällä voi toki olla se näkemys, että haluaa varmennusta asioille, eli jos on*

> *tilitoimiston kanssa hoitanut jonkin konsultoinnin ja sitten kysyy tilintarkastajan mielipidettä, että miltäs tämä näyttää, että näin on suunniteltu."* (Tilintarkastaja B)

> *"Tilintarkastus on niille (yrityksille) myös varmennus siitä, että kaikki asiat on tehty niin kuin pitää. - - Pienemmissä yhtiöissä sillä tilitoimistolla on niin iso rooli - - että välttämättä meidänkään asiakkailla ei aina ole valmiutta arvioida, että onko se oikeasti laadukasta se taloushallinto-palvelu, ja sen arvoinen, mitä ne siitä maksaa."* (Tilintarkastaja D)

Tilitoimistolla on haastateltavien mukaan muutenkin merkittävä rooli tilintarkastukselle. Hyvin suoritettu työ tilitoimiston puolelta antaa hyvät edellytykset sujuvalle tilintarkastukselle, kun taas tilitoimiston puutteellinen osaaminen voi tehdä tilintarkastuksesta todella työlään. Hyväkään tilintarkastus ei korvaa huonosti laadittua kirjanpitoa ja tilinpäätöstä (Rantalainen 1999, 438). Tilintarkastaja B ja laadunvarmistuksen asiantuntija näkevät, että tilitoimiston tekemät virheet usein kaatuvat tilintarkastajan niskaan, jos korjattavaa on paljon. Tilintarkastajat kuitenkin näkevät, että tilitoimiston tuottama laatu on usein parempaa kuin pienen yrityksen sisäisen taloushallinnon laatu, sillä tilitoimistoilla on usein paremmat edellytykset pysyä ajan hermoilla esimerkiksi lain vaatimusten muutoksissa.

> *"Kouluttautuminen ja ajan hermoilla pysyminen voi jäädä jälkijunaan yhtiössä, kun taas tilitoimistopuolella se koulutus on usein kunnossa. Tosin täytyy myöntää, että tilitoimiston laatukin voi olla hyvin eritasoista. Voi olla toimisto jossa eri henkilöt tekee eri tavalla, vaikka luulisi että samat ohjeet tulee kaikille ja samojen periaatteiden mukaan toimitaan."* (Tilintarkastaja B)

> *"Jotkut asiakkaat tekee itse kirjanpidon, niin se on vähän haastavampaa, kun ei aina ole se ihan viimeisin tieto. Kuin että jos tilitoimistossa on enemmän sitä päivitystä ja koulutusta ja kaikkea. Useimmilla asiakkailla on ulkoistettu, se on ihan hyvä. Tilitoimistojakin on toki monenlaisia, ja kirjanpitäjiä on uusia ja vanhoja ja kaikkea."* (Tilintarkastaja C)

> *”Mutta kun tilitoimistojen, kirjanpitäjien taso vaihtelee. - - Aika kirjavaa kirjanpitoalakin on.”* (Tilintarkastaja A)

Tilintarkastaja B tuo esille myös riskin sille, ettei ulkoistettu kirjanpitäjä välttämättä uskalla puuttua asioihin, asiakkaan menettämisen pelossa.

> *”Mutta monesti on niin että se kirjanpitäjä joka hoitaa niin se ei uskalla puuttua niihin asioihin, pelkää sitä asiakkaan menetystä. Ehkä moni kirjanpitäjä tekee sellaista, eikä ajattele, että se vastuu voi kaatua omaan niskaan ja sit ollaan käräjäoikeudessa, vaikka syytettynä avunannosta.”* (Tilintarkastaja B)

Haastateltavien mukaan osa tarkastettavista yrityksistä kokee tilintarkastuksen kuitenkin pakkopullana, joka tehdään vain esimerkiksi rahoittajan vaatimuksesta. Tilintarkastus voidaan hoitaa jopa kokonaan tilitoimiston kautta, eikä kontaktia asiakkaaseen käytännössä ole. Kaikki asiakkaat eivät ole valmiita maksamaan tilintarkastuksesta yhtään ylimääräistä.

> *”Se kustannus sit nousisi niin älyttömästi, jos menisi paikan päälle.”* (Tilintarkastaja A)

Myös muut tilintarkastajat nostivat kaikki esille ajankäytön ja kustannuspaineiden tuomat ongelmat pienten yritysten tarkastuksissa. Tilintarkastajan B mukaan ajankäyttö ja sen kohdentaminen on pienissä yrityksissä hankalaa, sillä aina on pyrittävä tekemään mahdollisimman tehokkaasti ja vältettävä turhia kustannuksia. Tilintarkastaja C tuo esille, että kustannuspaineista johtuen aineistoa saatetaan tarkastaa aiempaa vähemmän, ja enemmän keskitytään kontrollien testaukseen. Laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemyksen mukaan tarkastustyö jää usein jopa vajavaiseksi. Rehnin (2005, 21) mukaan mahdollisesti pienyrityksissä tehdään usein ns. review-tyyppinen tarkastus, mutta lausutaan tilintarkastuskertomuksessa, että on annettu normaali tilintarkastuksen varmuus.

> *”Tilintarkastus on aika kovasti kilpailtu ala, mikä on johtanut siihen, että se tarkastustyö jää monesti vajavaiseksi. Eli se on se isompi ongelma kuin se onko jonkun standardin asioita.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Merkittävä ero pienempien ja suurempien yritysten tilintarkastuksissa on haastateltavien mukaan erilaiset painopisteet tarkastuksissa. Siinä missä pienimmissä yrityksissä voidaan käydä jopa koko aineisto läpi, pitää suuremmissa yrityksissä kohdistaa tarkastusta eri vuosina eri paikkoihin ja toteuttaa enemmän riskianalyysiä. Pienten yritysten tilintarkastus on tilintarkastaja A:n mukaan kokonaisvaltaisempaa, ja tilintarkastajalle helpompaa hahmottaa.

> *”Onhan se pienessä se kokonaisuus, pystyt sen käsittämään paremmin. - - Sen ymmärtää, pienyritysten toiminnan pystyy hahmottamaan paremmin. Maanläheisempää se toiminta ja tarkastus, kuin isoissa yrityksissä. Yrittäjän kanssa ollaan ja paljon tulee keskustelua.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Pienissä yhtiöissä, joissa se omistus on hyvin tiiviisti mukana sen yhtiön johtamisessa, niin kyllähän siinä keskitytään isompiin asioihin tai erilaisiin asioihin kuin isoissa yhtiöissä.”* (Tilintarkastaja D)

4.2.2 ISA-standardien tuomat hyödyt

Tilintarkastajia sekä laadunvarmistuksen asiantuntijaa haastateltiin siitä, miten he näkevät ISA-standardit osana hyvää tilintarkastustapaa. Laadunvarmistuksen asiantuntijan mukaan ISA-standardit ovat tärkein, jopa ainut, hyvän tilintarkastustavan lähde.

> *”Kyllä ne on se ainoa mitä meillä on, kun ei ole lähdetty sille kansallisen standardin säätämislinjalle. Ne on se tapa ja se oikeuskäytäntö, mitä vasten peilataan.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Myös kaikki tilintarkastajat kokivat tärkeäksi hyvän tilintarkastustavan lähteeksi alan sääntelyn, sisältäen ISA-standardit. Tilintarkastajat A ja B kuitenkin korostivat hyvän tilintarkastustavan käsitteessä myös tilintarkastajien keskuudessa syntyneitä ja vakiintuneita käytäntöjä ja toimintatapoja. Vakiintuneet käytännöt nähdään erittäin tärkeinä, eikä pelkkä sääntely voi määrittää hyvää tilintarkastustapaa.

> *”Hyvä tilintarkastustapa ei voi muodostua, että tehdään jotkut standardit ja näin, vaan maan tapa tai tapaoikeus muodostuu siitä, miten alalla on toimittu, ja ne vakiintuneet käytännöt. Ei että joku kirjottaa kirjan, että tässä on nyt hyvä tilintarkastustapa, ei se näin voi mennä.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Ja tietysti että se (hyvä tilintarkastustapa) on muotoutunut alalla pitkään, se tulee käytänteiden kautta.”* (Tilintarkastaja B)

Tilintarkastajien mukaan ISA-standardien yksi merkittävimmistä hyödyistä on niiden tuoma yhtenäisempi tarkastustapa. Sääntely, ja standardit osaltaan, vaikuttavat tilintarkastajien toimintatapoihin ja sitä kautta hyvän tilintarkastustavan muovautumiseen. Tilintarkastaja D:n mukaan pienissä yhtiöissä, joissa toimii paljon yksin toimivia tarkastajia, työskentelytavatkin voivat olla kirjavia, joten tarkastustapoja yhtenäistävä koodisto on positiivinen asia. Näitä asioita toivat esille myös Burns & Fogarty (2010, 310, 319) tutkimuksessaan, jonka tuloksia esiteltiin luvussa 2.2.1. Tutkimuksen mukaan korkealaatuiset tilintarkastusstandardit muun muassa luovat tasalaatuisuutta ja vaikuttavat tilintarkastajan käyttäytymiseen.

> *”Niin onhan se sen puoleen hyvä, että on joku yhteinen menettelyohje. Kyllä tiettyjä asioita olisi hyvä tehdä aina. - - Kyllä uskon että ne (ISA-standardit) parantavat tilintarkastuksen laatua kokonaisvaltaisesti ja yleisellä tasolla. Totta kai, ei ole mitään yhteistä linjaa, miten tarkastus tehdään, mutta kyllä yhteinen koodisto, joka muokkaa nimenomaan sitä hyvää tilintarkastustapaa, on hyvä asia.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Kyllä se on, että ne (ISA-standardit) tuo tilintarkastukseen sitä tasalaatuisuutta. Kun on standardit joiden mukaan toimia, - - niin onhan siinä silti ne raamit. Meidän pitää dokumentoida työt, pitää tehdä riskianalyysi, suunnitelmat ja niin edelleen. Se ohjaa sitä työn tekemistä.”* (Tilintarkastaja B)

ISA-standardien merkittävin toimintatapoihin vaikuttava muutos on tilintarkastajien mukaan vaikutukset tilintarkastustyön dokumentointiin. Dokumentaation lisääntymisellä nähdään olevan paljon positiivisia vaikutuksia ja se nähdään yleisesti hyvänä asiana, vaikka se aiheuttaa monen mielestä ajankäytöllisiä haasteita. Tilintarkastajat kokevat, että ISA-standardit ovat vaikuttaneet nimenomaan tarkastuspohjaan, jonka perusteella tilintarkastajat tarkastusta suorittavat. Kun tarvittavat asiat ja standardit on huomioitu tarkastuspohjassa, sitä seuraamalla tehty tarkastus noudattaa myös ISA-standardeja – ja tarvittava dokumentaatio tulee tehtyä samalla. Laadunvarmistuksen asiantuntija korostaa, että tilintarkastajan kannalta on tärkeää osoittaa, että tarkastus on tehty.

> *”Eli tilintarkastajan kannalta todella tärkeää, kun hän sen nimen siihen laittaa, niin olisi hyvä että hän voisi osoittaa että hän on tarkastuksen tehnyt. Ei me laaduntarkastuksessa pystytä sitä työtä toteamaan jos ei sitä sinne ole kirjoitettu. Mutta se jos siitä tulee jotain, kanteita tai muuta, niin se on kuitenkin se kirjallinen dokumentaatio jolla voi osoittaa että on työnsä tehnyt hyvin, vaikka yritys menee nurin.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

> *”Siihen (dokumentointiin) menee aikaa, mutta niin pitää mennä, että voi todentaa. - - Se dokumentaatiokin, sen näkee niin, että sen tekee tavallaan itselleen, että on turva, jos pitää joskus palata uudelleen, että on suorittanut sen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti.”* (Tilintarkastaja C)

> *”Ne (ISA-standardit) auttaa dokumentoinnissa. Tukee dokumentointia. Sitä kautta työpaperit on rakennettu, että tulisi jokainen standardi jollain*

> *tavalla käsiteltyä. - - Kyllä meillä on niiden takia muutettu työpaperipohjat näiden standardien mukaisiksi. Ennen oli kevyemmät, ei niin paljon dokumentoitu. Tarkastettiin mutta ei kirjoitettu työpapereita."* (Tilintarkastaja A)

> *"On varmaan hyödyntänyt ja vaikuttanut nimenomaan työpaperien laadintaan ja työn kulkuun, miten sen työn tekee. Kun itsekin olen ollut tilintarkastajien laaduntarkastajana, niin dokumentointiin on vaikuttanut. Jos ajattelee, että joskus laaduntarkastuksessa joutui toteamaan, että työpapereita ei ole, se dokumentointi oli hyvin puutteellista. Kyllä tuntuu että standardeilla on suuri vaikutus dokumentointiin, että se on parantunut vuosien saatossa."* (Tilintarkastaja B)

Toimintatapojen muutoksen myötä ISA-standardit ovat tulleet merkitytyksellisemmiksi tilintarkastuksissa ja tarkastuksesta on tullut niiden myötä tarkempaa.

> *"Kyllä varmaan se tarkastus on mennyt tarkemmalle tasolle."* (Tilintarkastaja B)

> *"Kyllä ne (ISA-standardit) on kokoajan tullut ja painottunut, tulleet merkityksellisemmäksi. Se se on kun laaduntarkastuksessa ne katsotaan, sen takia ne on pakko huomioida jos näitä hommia haluat tehdä."* (Tilintarkastaja A)

4.2.3 ISA-standardien tuomat haasteet

Tilintarkastajilta kysyttiin ISA-standardeihin liittyen ensimmäisenä, noudattavatko nämä ISA-standardeja. Kaikki tilintarkastaja totesivat standardien ohjaavan työskentelyä, mutta noudattamisen käsitettä pidettiin hankalana. Kirjaimellisesti standardeja ei pientyritysten tarkastuksissa aina voi noudattaa, ja esimerkiksi ajankäytöllisistä haasteista johtuen "oikominen" on mahdollista.

> *”Kyllä, yritän ainakin noudattaa. - - En tiedä voiko puhua standardien noudattamisesta koska ne standardit pitäisi osata niin hyvin, että se tarkastus tulisi ihan joka kerta suoritettua hyvän tilintarkastustavan ja standardien mukaan.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Ei oo varmaan vaihtoehtoja, pakkohan niitä on noudattaa, mutta se on ehkä, että missä määrin niitä pystyy noudattamaan ihan niin kuin pitäisi, se on toinen asia. - - Ja kyllä niitä tulee oiottua, täytyy sanoa, käytännössä.”* (Tilintarkastaja B)

Laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemyksen mukaan standardeja noudatetaan Suomessa isojen pörssiyhtiöiden kohdalla, mutta mitä lähemmäs tullaan suomalaista pienyrityskenttää, sitä vähemmän standardeja noudatetaan.

> *”Mutta tänä päivänä oikeestaan isompi kysymys monen toimeksiannon kohdalla ei ole se, tarkastetaanko ISA-standardien mukaan, vaan tarkastetaanko ylipäätänsä. - - Eli onko se vaan sitä että mennään ja tiedustellaan ja keskustellaan ja laitetaan kahden vuoden numerot vierekkäin ja vähän analysoidaan mutta ei olla tarkastettu niitä edellisen vuodenkaan lukuja.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Tilintarkastuslaissa ISA-standardien noudattamista vaaditaan ”tarkoituksenmukaisessa laajuudessa”. Tähän kiteytyy standardien noudattamisen hankaluus, sillä tilintarkastajien oman ammatillisen harkinnan varaan jää päättää, mikä on tarkoituksenmukainen laajuus kunkin standardin kohdalla kussakin tarkastuksessa. Kaikkia standardeja ei voida noudattaa kirjaimellisesti, ja jotkut standardit eivät tietyissä tarkastuksissa ole lainkaan relevantteja. Haastateltavien tilintarkastajien mukaan osa rajanvedoista tulee tilintarkastajille luonnostaan, mutta osa tapauksista vaatii pohdintaa. Selvää kuitenkin on, että johonkin raja on vedettävä. Laadunvarmistuksen asiantuntijan mukaan tärkeintä on, että standardin tavoite täyttyy.

> *”Onhan se soveltaminen vaikeaa, hyvin vaikeaa. Mutta varmasti jokaisella tarkastajalla on oma näkemys mikä on soveltamista riittävässä*

laajuudessa. Onhan se todella vaikeaa, yksi ammatin vaikeimmista kysymyksistä." (Tilintarkastaja D)

"Ehkä se tarkoituksenmukainen laajuus liittyy olennaisuuteen. Määritellään tietty olennaisuus ennen kuin aletaan tarkastamaan." (Tilintarkastaja C)

"Se onkin se vaikein juttu. Mikä on tarkoituksenmukaista ja mikä ei, että saa sen rajan vetää. Mutta jos ajatellaan pienyrityksiä, niin ei siinä voi mennä noudattamaan kaikkea pilkun päälle. Se ammatillinen skeptisyys pitää olla siellä mukana." (Tilintarkastaja B)

"Se on selvä että on noudatettava, mutta suhteellisuusperiaate, asiakkaan toiminnan laajuuden mukaan. Tietysti jossain pikkuyrityksessä, jos tehdään tilikauden päätyttyä, niin se on ihan eri kuin jos tarkastaa isoa pörssiyritystä monta kuukautta. Asiakkaan koon mukaan. Liikevaihto on tärkeä. - - Olennaisuutta pitää katsoa, tää erä kun ei ole olennainen, niin ei tarvitse niin panostaa. Ei se niinkään kaikessa, että kyl ne tietyt perusjutut on katsottava joka tase-erästä." (Tilintarkastaja A)

"Mitä sillä standardilla on yritetty saada aikaiseksi. Se on sitten sovellettu pieneen yritykseen eri tavalla. - - Eli tavallaan kunhan se, mitä sillä standardilla tavoitellaan, se on saavutettu. Ja pienissä se on yleensä saavutettu paljon pienemmillä toimenpiteillä kuin mitä se standardi edellyttää." (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan jää paljon, kun kyse on standardien noudattamisen laajuudesta. ISA-standardeissa on itsessään ohjeita soveltamisesta pienyritysten tarkastuksiin, ja aiheesta on myös kirjallisuutta, jonka merkitys on tosin jäänyt alalla hyvin epävirallisiksi. Laadunvarmistuksen asiantuntija muistuttaa, että standardit on tehty kaikkiin tilanteisiin soveltuviksi, jolloin niiden luettavuus on ehkä kärsinyt. Ohjeistuksen antaminen on mahdollista, mutta on pohdittava, luodaanko siinä jo uutta standardistoa samalla.

> *”Sen takiahan ne standardit on vähän monimutkaisia, koska niissä on yritetty sanoa se asia niin, että se kaikissa mahdollisissa tilanteissa soveltuisi, ja silloin se menee usein raskaasti luettavaksi. Vaikka sitten kun se on pureskellut auki, niin se ei olisi kovin monimutkainen asia siinä yhtiössä. - - Ohjeita voidaan antaa mutta missä menee se raja, ettei lähdetä luomaan uutta standardistoa.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Laadunvarmistuksen asiantuntija tuo esille, että ISA-standardien ydin on kuitenkin se, mikä tilintarkastuksessa on tärkeää ja mitä on huomioitava.

> *”Jos standardeista sen ytimen ottaa, se on kuitenkin että: tunne asiakas, määrittele riskit, suunnittele toimenpiteet jotka vastaa riskeihin ja sitten suorita toimenpiteet ja raportoi niiden perusteella. Ydin juoksee standardeissa ihan samalla tavalla. Ne on kuitenkin sitä tilintarkastuksen kovaa ydintä. Sitä mitä pitää olla ja tehdä: olla skeptinen, arvioida sitä evidenssiä.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Hän muistuttaa, ettei standardien keskeisin sisältö ole tilintarkastajille uutta, vaan sitä tilintarkastuksen ydintä, joka on ollut läsnä jo ennen standardeja.

> *”Ne asiat ISA:ssa on samoja perusjuttuja, mitä tilintarkastuksessa on aina ollut. Siihen on vaan otettu jotain tiettyjä asioita, mitä on katsottu tarkemmin, mitä ennen ei oltu sanottu.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

ISA-standardien soveltamisen tueksi on olemassa jonkin verran kirjallisuutta, jonka merkitys on tosin jäänyt epävirallliseksi, eikä sen ole koettu antavan käyttökelpoisia tulkintoja soveltamisesta (Vuopala 2015, 38). Myös haastateltavat tilintarkastajat mieltävät kirjallisuutta paremmaksi lähteeksi soveltamiseen tilintarkastajien välisen

keskustelun, ja sitä kautta muokkaantuvan hyvä tilintarkastustavan sekä koulutukset, joissa käytännön esimerkkien kautta käydään läpi standardeja ja erilaisia käytäntöjä. Erittäin tärkeänä tilintarkastajat pitävät myös työn kautta tullutta kokemusta.

> *”Kyllä se on niin että standardikirjasta ei paljon tukea saa. Siinä on eri maailma, ne esimerkitkin. - - Se on niin kapulakieltä se kirja ettei ymmärrä aina mitä tarkoitetaan. - - Parempaa ohjeistusta pitäisi olla. Koulutusta ja kirjallisuutta. Toisaalta eihän tätä ammattia opi kirjoja lukemalla. Se on tekemällä, yrityksen ja joskus erehdyksen kautta. Koulutukset on hyviä.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Oikeastaan koulutus ja käytännön keissit, ne antaa enemmän kuin pelkkä teoria.”* (Tilintarkastaja B)

> *”Kyllä sitä (ISA-standardien soveltamista) pystyy avaamaan enemmän, mutta onko kirjallisuus se millä sitä parannetaan, vaan ehkä enemmän tilintarkastajien keskustelu siitä miten niitä pitäisi soveltaa ja miten on sovellettu erilaisia tilanteissa. Kyllä minä uskon, että koulutus on tärkeää ISA-standardien osalta, eli kyllä ne mielipiteet muuttuvat, vaikka joskus on luullut tehneenä jonkun asian oikein ja standardien mukaan, niin kun siihen kuulee toisen ihmisen mielipiteen, niin kyllä se mielipide muuttuu. Aina on kasvuvaraa ja aina voi kehittää.”* (Tilintarkastaja D)

Tilintarkastaja D ja laadunvarmistuksen asiantutija toivat esille myös, että useamman tilintarkastajan yhteisöissä soveltaminen mahdollisesti koetaan helpommaksi, koska ympärillä on kollegoita, joiden kanssa pohtia yhdessä. Pienissä, jopa yhden hengen toimistoissa, yhden tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan jää suuri vastuu. Tilintarkastaja D pohtii, että tämä on mahdollisesti johtanut jopa siihen, että pienimmissä tilintarkastustoimistoissa ISA-standardit on omaksuttu huonommin osaksi toimintatapoja, kuin suuremmissa tilintarkastustoimistoissa.

> *”ISA-standardeissa on asioita, joita pitää oikeasti miettiä ja pohtia, kyllä niissä on vaikeuksia kaikilla tasoilla. Ne, jotka toimii pienissä yhteisöissä tai yksin, joilla ei ole kansainvälisen yhtiön tukea, ja ohjeita ja sovellusohjeita, niin niiltä se palaute tulee, että on vähän raskasta ja vaikeaa.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

> *”Ymmärrän kyllä, kun jos on tosi pienissä tiimeissä tai yksin toimivia tarkastajia, jotka tekee käytännössä yksin ilman assistentteja, ja ilman toisia tarkastajia, niin kyllä siinä jää aika paljon oman harkinnan varaan, omalle kontolle mietitä, miten niitä standardeja sovelletaan. Että kyllä se keskustelu on helpompaa isoissa toimistoissa ja ehkä ne on siellä paremmin omaksuttukin paremmin.”* (Tilintarkastaja D)

Osa haastateltavista näki riskinä sen, että ilman riittävää ammatillisen harkinnan käyttöä standardien noudattaminen on erittäin raskasta ja ei lainkaan tarkoituksenmukaista. Jos standardien noudattaminen nousee itse tarkastusta tärkeämmäksi, on suunta väärä. Erityisesti nuorten, vähän työkokemusta omaavien tilintarkastajien kyky soveltaa ISA-standardeja tarvittavaan laajuuteen, kyseenalaistettiin.

> *”Kustannuskysymys, jos tilintarkastaja ei osaa skaalata.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

> *”Ongelma tulee, jos niitä (ISA-standardeja) sovelletaan ihan eikä huomioida asiakkaan kokoa. Eihän ne ole mikään itseistarkoitus ja työpaperien täyttäminen. Jos ne vie aikaa varsinaiselta tarkastukselta, jos ne nousee tärkeämmäksi, niin se on se huono juttu.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Niin sitten löytyy toisena ääripäänä standardiuskollisia, joiden mielestä standardien soveltamisopas on kuin tilintarkastajien raamattu, jota pitää noudattaa orjallisesti. Niin ei sekään ole oikea tie. Jonkinlainen keskitie pitäisi löytää. Se ei muuten löydy kuin keskustelemalla ja kokemuksen kautta.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Nuoret ihmiset, jotka alalle tulee, katsoo varmaan vähän liian pilkuntarkasti, eikä osata olennaisuuksia erottaa siitä. Että se ei ole enää soveltamista vaan palaa paljon aikaa. Joku tietty olennaisuus on pakko ottaa.”* (Tilintarkastaja C)

Vaikka ISA-standardit ovat muuttaneet tilintarkastajien toimintatapoja paljon hyvään suuntaan, osa haastateltavista tilintarkastajista kuitenkin kokee, että kehitettävää on, ja tilintarkastusprosessi pienissä yrityksissä on jossain määrin raskas. Myös laadunvarmistuksen asiantuntija myöntää, että ISA-standardit ovat raskaat pienyritysten tarkastuksiin.

> *”Tai kun ne (standardit) pitäisi niin hirveän hyvin sisäistää, jotta pystyy sieltä käyttämään vain sen mitä pitää kun on pieni yhteisö. - - Se vaatisi hirveän hyvää standardien tuntemusta jotta sen pystyy skaalaamaan sinne alaspäin hyvin.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Esimerkiksi dokumentaatioon, vaikka se nähdään tärkeänä ja oleellisena osana tarkastusta, nähdään menevän joskus liikaa aikaa, mikä voi lisätä tilintarkastukseen menevää kokonaisaikaa – tai vaihtoehtoisesti aika on pois itse tarkastustyöstä.

> *”Ja valitettavasti siihen dokumentointiin menee sitten aikaa aika paljonkin, niin sitä joutuu aina puntaroimaan, että miten sen työn tekee. - - Kyllä joissain asioissa voisi miettiä että onko tarpeen niin raskaalla kaavalla mennä.”* (Tilintarkastaja B)

> *”Viehän dokumentaatio työaikaa paljon. Varmaan sekä että, käytetty aika on muusta tarkastuksesta pois ja sit toisaalta tarkastetaan pitempään.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Siihen dokumentaatioon menee kyllä aikaa, se on iso homma. Varsinkin kun on pieni yritys ja samalla tavalla pitää olla dokumentoitu, että mihin perustaa sen tarkastuksen. Että ei se yksiltään se Excel-pohja ratkaise. Pitää todentaa mihin sen perustaa.”* (Tilintarkastaja C)

Haastateltavat tilintarkastajat kokevat että ISA-standardit näkyvät pienten yritysten tilintarkastuksissa lähinnä työpaperien kautta: standardit eivät tarkastusta suorittaessa ole mielessä, vaan luotetaan, että laaditut tarkastuspohjat sisältävät standardien vaatimukset, ja pohjien mukaan suoritettu tarkastus täyttää myös ISA-standardien vaatimukset.

> *”Ne näkyy siinä, kun nimenomaan työpaperit on laadittu ISA:n mukaisesti, niin se työ tulee suoritettua standardia noudattaen. Mutta sitä ei itse ajattele kokoajan niitä standardeja, vaan ne työpaperit ohjaa sen tekemisen. - - En minä pidä sitä, että on niin, että nyt tämän standardin mukaan teen tätä ja tätä, vaan ne on siinä käytännössä jotakuinkin muovautunut siihen työhön mukaan.”* (Tilintarkastaja B)

> *”Mutta aika automaattisesti sen tilintarkastuspohjan mukaan etenee. Ei siinä tule mietittyjä standardeja, vaan ne on siellä (pohjassa) ja sit sitä käy läpi. Luottaa siihen että ne tulee käytyä siinä pohjassa läpi.”* (Tilintarkastaja C)

> *”Käytännössä ei tule luettua standardeja usein. Tän vuoden alussa muutettiin, laajennettiin työpapereita. Niin silloin lueskelee sitä kirjaa, varmistaa mitä siihen standardiin liittyy. Mutta ei näin keväällä tue luettua.”* (Tilintarkastaja A)

Tilintarkastaja D ja laadunvarmistuksen asiantuntija nostivat haastatteluissa esille sen, miten tärkeää on tuntea ja omaksua ISA-standardit riittävän hyvin, jotta niitä osataan skaalata tarpeen mukaan ja oikein. Tilintarkastaja D tuo esille, että koska ISA-standardit eivät ole olleet alan sääntelyssä vielä kovin pitkään, ei niitä tunneta riittävän syvällisesti. Tämä voi tilintarkastaja D:n mukaan aiheuttaa sen, että standardien noudattaminen toteutuu tilintarkastajien työvälineissä tarkastuslistojen tavoin. Samankaltaisia ajatuksia on Satopäällä (2015), joka pohtii, voiko yhteiskunta luottaa sellaiseen tilintarkastukseen, joka on tehty ISA-standardien mukaisesti, mutta ei varmista sen informaation luotettavuutta, jota tilintarkastaja on tarkastanut.

> *”…ja sitten käydään tilintarkastusta tehdessä läpi että ”tehty, tehty, tehty”. Niin toi ei missään nimessä ole se tarkoitus, koska sitten se menee standardien noudattamiseksi, että ne toimivat vain check-listan omaisesti, mikä on sitten pelkästään aikaa vievää. Eikä siitä ole asiakkaalle mitään hyötyä, koska ei silloin tehdä mitään oikeita tarkastustoimenpiteitä, vaan käydään ainoastaan lista läpi, että varmasti täytetään ne laadunvarmistuksen ja täydennetään standardien vaatimukset, mutta ei tehdä mitään relevantteja toimenpiteitä sen asiakkaan kannalta. Sen takia on tärkeää, että ne omaksutaan ne standardit siinä laajuudessa kuin ne soveltuvat. Ei se palvele laatua, jos standardeja noudattaa kirjaimellisesti.”* (Tilintarkastaja D)

Myös tilintarkastaja A näkee riskin, että tilintarkastus tehdään asiakkaalle kannattamattomaksi, mikä voi johtaa niiden asiakkaiden, joille tilintarkastus on vapaaehtoista, luopumiseen tilintarkastuksesta. Suomessa tehdään paljon tilintarkastusta myös yhtiöissä, joissa tilintarkastuspakkoa ei ole. Tilintarkastaja B:n mukaan suurimmat puutteet usein ovat pienimmissä yrityksissä, eli tarve tilintarkastukselle niissä on suuri.

> *”Mikä tulee käytännössä vastaan, niin ne suurimmat puutteet on pienissä yrityksissä. Että jos ajatellaan, että meillä on toi harmaa talous ja kaikki, niin sillä on puolensa yhteiskunnallisesti, että pystytään kitkemään tällaista pimeää työtä ja harmaata taloutta silleen, että on joku tarkastusvelvollisuus.”* (Tilintarkastaja B)

> *”Tää se riski on että tilintarkastus tehdään niin byrokraattiseksi ja hankalaksi ja kalliiksi sitä kautta, sitten asiakas katsoo ettei tästä ole lisäarvoa ja luopuu siitä sitten.”* (Tilintarkastaja A)

ISA-standardien on nähty kasvattavan tilintarkastuksen odotuskuilua (Vuopala 2015, 38). Tilintarkastajienkin kanssa haastatteluissa esille tuli esille erot siinä, mitä pienyritys tai sen sidosryhmät odottavat tilintarkastukselta verrattuna siihen, mitä

lakisääteinen tilintarkastus todellisuudessa pitää sisällään. Tilintarkastukselta selvästi odotetaan nopeutta, kohtuullisia kustannuksia ja toisaalta neuvonantoa sekä muuta liiketoiminnan sparrausta. Yrittäjät ottavat mielellään vastaan neuvoja ja jopa olettavat sen kuuluvan ”pakettiin”, mutta eivät aina ole valmiita maksamaan kasvaneita kustannuksia.

> *”Nopeasti ja jouhevasti.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Jotkut nimenomaan odottaa ja edellyttää sitä konsultointia, haluaa myös saada opastusta miten niiden prosesseja voisi parantaa, tai ylipäätään miten yhtiön toimintaa voisi parantaa.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Se on se että odotetaan enemmän kuin mitä lakisääteisessä tulee ja pitää tehdä. - - Hirveän mielellään pienyrittäjä ottaa vastaan kaiken, mutta onko se valmis maksamaan siitä. Se on se, palvelua pitää olla ja jotain hyötyä pitää saada siitä tilintarkastuksesta, mutta se mikä on sitä lakisääteistä ja mikä menee sen ulkopuolelle. Tasapainottelu sen välillä että haluaa huolehtia ja palvella asiakasta hyvin, mutta onko asiakas valmis maksamaan siitä. - - Odottavat kaikkea neuvontaa, veroneuvontaa, miten tämän voisi tehdä, jopa operatiivisen puolen neuvoja. Sen ymmärtää siinä mielessä että tilintarkastaja on vaitiolovelvollinen ja luotettava keskustelukumppani.”* (Tilintarkastaja B)

4.2.4 Kehitysideat ja tulevaisuudennäkymiä

Haastateltavien kanssa käytiin läpi myös tulevaisuudennäkymiä pienyritysten tilintarkastuksesta. Tilintarkastajien kanssa keskusteltiin muun muassa vaihtoehtoisista standardeista, vaihtoehtoisista varmennuspalveluista ja tilintarkastusrajojen muutoksen mahdollisuudesta.

Haastateltavista tilintarkastajista kukaan ei ollut erityisen perehtynyt luvussa 2.2.2 esiteltyyn pohjoismaiseen pienyritysten tilintarkastusstandardiin (SASE). Vaihtoehtoisen, paremmin pienyritys-kenttään soveltuvan standardin, ajatus otettiin osittain avoimin mielin vastaan.

> *”Voisi hyvinkin olla esimerkiksi pohjoismainen standardi. Ja se pitäisi olla senkin takia, että ISA-standardeista puuttuu hallinnon tarkastus kokonaan, tai on siellä jotain kansallista säädäntöä huomioonottavaa yksittäistä standardia, mutta ei niin kuin mitään sellaista pohjoismaiseen oikeuskäytäntöön soveltuvaa ohjetta.”* (Tilintarkastaja D)

> *”SASE:ssa oli hyvä tarkoitus. Olisi ilman muuta kannatettava. Kaikilla on tarkoitus noudattaa standardeja, tehdä laadukasta tilintarkastusta, niin, että miten se käytännössä ois mahdollista.”* (Tilintarkastaja A)

Toisaalta vaihtoehtoinen standardi herätti myös kysymyksen siitä, muuttuisiko mikään merkittävästi. Kaikki tilanteet ja olosuhteet kattavaa standardia, joka kuitenkin sisältää yksityiskohtaiset ja selkeät soveltamisohjeet kaikkiin tilanteisiin, on mahdoton kirjoittaa, joten olisiko vaihtoehtoinen standardi sen helpompi omaksua tai soveltaa.

> *”En sitten tiedä mitä toiset standardit toisi siihen, samalla tavalla niitäkin pitäisi sit soveltaa suhteellisesti.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Menee jotenkin vaikeaksi jos on monenlaisia standardeja. Pienilläkin voi olla jotain isoja juttuja, isoilla pieniä juttuja. Se on vähän veteen piirretty raja. On hyvä että on yhdet standardit ja niitä sovelletaan harkinnanvaraisesti. Siitä kuitenkin vastaa itse.”* (Tilintarkastaja C)

Myöskään vaihtoehtoiset varmennusmenetelmät eivät saaneet tilintarkastajilta hyvää vastaanottoa. Nähdään, että tilintarkastuksesta saatu hyötyä alenee merkittävästi, jos kyse ei enää ole lakisääteisestä tilintarkastuksesta vaan kevyemmistä varmennustoimeksiannoista. Vaikeaksi koetaan myös rajojen asettaminen – mikä on

kevyempää varmennusta, mitä kaikkea se sisältää ja milloin sitä tulisi suosia ns. full scope tilintarkastuksen sijaan? Varmennustoimeksiannot koetaan myös asiakkaan kannalta sekavaksi ratkaisuksi, sillä asiakkaan voi olla vaikea hahmottaa, mikä on tilintarkastusta ja mikä kevyempää varmennusta.

> *”Samassa suhteessa, kun kustannukset pienenevät, niin tilintarkastuksen hyöty alenee. Eli joo, saadaan halvempia tarkastuksia, mutta sitten saadaan myös tarkastuksia mille ei välttämättä ole mitään arvoa asiakkaalle.”* (Tilintarkastaja D)

> *”En lähtisi allekirjoittamaan. Kuitenkin siinä pitäisi tarkastaa, en tiedä poikkeaisiko se juuri sitten siitä pienen yhtiöin tilintarkastuksesta. Ainakin joutuisi rajaamaan tosi tarkasti, että nyt on varmennettu vaan se asia eikä enempää. Nyt kun on lakisääteinen tilintarkastus, se pitää sisällään tietyt asiat. Kun ne on käyty läpi, ja siitä on lausuttu, sit jos varmennustoimeksiannosta on kysymys, niin se on oikeastaan päältä katsomista ja tosi rajattu pitäisi olla. Ei siitä samanlaista hyötyä ole ulospäin mitä lakisääteisestä tilintarkastuksesta.”* (Tilintarkastaja B)

> *”En kannalta. - - Asiakas on kuitenkin tottunut, että se antaa lausunnon eikä mitään muita varmennuksia. Asiakas ei niitä ymmärrä, että tää on vaan soft tai light versio.”* (Tilintarkastaja A)

Laadunvarmistuksen asiantuntijan mukaan vaihtoehtoisia varmennuspalveluja voisi harkita.

> *”Se (vaihtoehtoiset varmennuspalvelut) olisi sellainen, jota voisi harkita, ja sitten jos se velkoja vaatii, niin sen full scopenkin voisi tehdä.”* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

Tilintarkastusrajojen muutokseen, mitä myös TEM pohtii selvityksessään (TEM 2016), tilintarkastajat suhtautuivat hieman positiivisemmin. Tilintarkastajat toivat esille, että nykyäänkin osa asiakkaista valitsee tilintarkastuksen vapaaehtoisesti.

> *”Vähän voisi nostaa rajoja. - - Jos haluaa rajoitetun vastuun, mitä vastaa yhtiön asioista, niin olisi syytä olla tilintarkastuspakko. Henkilöyhtiöt, niissä sit taas, kun on yrittäjän omalla vastuulla, niin sama vaikka vapauttais kokonaan.”* (Tilintarkastaja A)

> *”Se voi olla, että ne nousee ne rajat. Osa sen kuitenkin sitten tekee, kun pankki, rahoittajat vaatii.”* (Tilintarkastaja C)

Toisaalta rajojen nostamiseen suhtauduttiin myös varauksella, sillä tilintarkastuksen rooli esimerkiksi harmaan talouden ja rikollisuuden vähentämisessä nähdään yhteiskunnan kannalta merkittävänä. Tilintarkastusta, tietojen oikeellisuuden varmennusta, ei voi tehdä kukaan muu kuin tilintarkastaja. Tilintarkastuksen hallinnolliseen taakkaan pienyrityksissä, mikä on TEM:n selvityksen (2016) lähtökohtana, tilintarkastaja B suhtautuu varauksella. Mitä useampi pienyritys jättää tilintarkastuksen suorittamatta, sitä enemmän yhteiskunnan varoja tarvitaan esimerkiksi verotarkastuksien tekemiseen. Yhteiskunnan näkökulmasta lakisääteinen tilintarkastus on kustannustehokas funktio, jonka ansiosta esimerkiksi vero- ja muiden viranomaisten resursseja on voitu vapauttaa muuhun toimintaan (Vuopala 2015, 38).

> *”En missään nimessä lähtisi korottamaan (tilintarkastusrajoja), mutta se oma mielipide on aika puolueellinen koska se vaikuttaa omaan työhön niin paljon.”* (Tilintarkastaja D)

> *”Rajat tuntuu alhaisille, mutta sitten, mikä tulee käytännössä vastaan, niin ne suurimmat puutteet on pienissä yrityksissä. Että jos ajatellaan, että meillä on toi harmaa talous ja kaikki, niin sillä on puolensa yhteiskunnallisesti, että pystytään kitkemään tällaista pimeää työtä ja harmaata taloutta silleen, että on joku tarkastusvelvollisuus. Siinä mielessä ajattelee että tilintarkastuksesta on hyötyä. - - Jos ajatellaan yhteiskunnan näkökulmasta, jos hallinnollinen taakka poistetaan yritykseltä, niin mitä se aiheuttaa yhteiskunnan puolella? Kaatuuko se taakka sinne*

> *puolelle, - - eikä sitten ole ehkä siihen resursseja. Se on taskusta toiseen."* (Tilintarkastaja B)

> *"Mutta kun tilitoimistojen, kirjanpitäjien taso vaihtelee, että toisaalta hirvittää joidenkin kirjanpitäjien osalta, jos ei enää olisi tilintarkastuspakkoa, niin sitä ei sit kukaan katso. Joskus nekin aika hurjia on. - - Tää se just on ongelma että Pohjoismaissa on rajat niin alhaalla, kun Keski-Euroopassa tarkastetaan vain isoja. Nää standardit ja kertomusmalli, siellä ymmärtää ne."* (Tilintarkastaja A)

> *"Ne (tilinpäätöksen käyttäjät) on niitä jotka antaa rahansa en yrityksen käyttöön, tavalla tai toisella. Se on kuitenkin se näkökulma, että sitä (tilintarkastusta) ei voi tehdä kukaan muu. Kaiken muun voi tehdä palkattu asiantuntija."* (Laadunvarmistuksen asiantuntija)

ISA-standardien osalta tilintarkastajat pitävät avainasemassa jatkossakin koulutukset, joissa konkreettisten esimerkkien kautta käydään läpi, miten käytännön työssä standardit tulisi huomioida työssä. Erittäin tärkeänä pidetään keskustelua muiden tilintarkastajien kesken, jotta ISA-standardit vakiintuvat luonnolliseksi osaksi kaikkien tilintarkastajien toimintatapoja Suomessa.

> *"Tilintarkastajien keskustelu siitä miten niitä pitäisi soveltaa ja miten on sovellettu erilaisia tilanteissa. Kyllä minä uskon, että koulutus on tärkeää ISA-standardien osalta."* (Tilintarkastaja D)

> *"Koulutukset on hyviä. Ammatissa toimivat kouluttajat, joilla on kokemusta, ne on parhaita."* (Tilintarkastaja A)

> *"Tilintarkastus on haasteellinen ammatti. Pitää pitää itsensä ajan tasalla ja kouluttautua, on laissakin että pitää ammattitaitoa ylläpitää ja koulutusmäärät. Kun ei jättäydy jälkijunaan, niin pystyy tätä työtä tehdä. Ei tässä auta jäädä vanhojen tietojen varaan."* (Tilintarkastaja B)

4.3 Yhteenveto empiirisistä tuloksista

Tilintarkastuksen tärkeimpänä tehtävänä minkä kokoisessa yrityksessä tahansa nähdään tilinpäätöstietojen oikeellisuuden varmentaminen, mikä on myös yhteiskunnallisesti talouden toiminnan kannalta tärkeää. Tilintarkastus tuo varmennuksen ja luottoa niin tilinpäätöksen käyttäjälle kuin myös itse yrittäjälle, joka saa tilintarkastuksesta vakuutuksen, että kaikki on hoidettu asianmukaisesti.

Pienten yritysten tilintarkastuksessa painopisteet ovat usein erilaiset kuin suurempien yritysten tarkastuksissa. Tilintarkastajien mukaan pienten yritysten tarkastuksissa merkityksellistä on kokonaisvaltaisuus. Pienen yrityksen liiketoiminta on helpompi käsittää ja ymmärtää, ja aineiston määrän vuoksi tarkastus on mahdollista suorittaa melko kokonaisvaltaisesti.

Pienyritykselle tyypillistä on laskentatoimen ja verotuksen osaamisen puute talon sisällä. Taloushallinto on usein ulkoistettu, mikä vaikuttaa myös tilintarkastuksen suorittamiseen. Toisaalta hyvin hoidettu taloushallinto ja mahdollisesti neuvonanto tilitoimiston puolelta antaa hyvät edellytykset sujuvan tilintarkastuksen suorittamiselle. Tilitoimistoilla on usein hyvät edellytykset taloushallinnon hoitamiseen, sillä koulutus ja tietotaito ovat pääsääntöisesti paremmalla tasolla, kuin pienten yritysten sisäisissä taloushallinnon yksiköissä. Yrityksillä on kuitenkin usein tarve varmistua tilitoimiston tuottaman informaation laadusta, jolloin käännytään tilintarkastajan puoleen, sillä yrittäjällä itsellä on harvoin pätevyyttä arvioida tilitoimiston tuottaman informaation laatua.

Pienten yritysten tilintarkastuksessa vaikeaksi koetaan ajankäyttö ja sen kohdistaminen oikein, sillä alalla vallitsee kova hintakilpailu ja kustannukset asiakkaalle on pyrittävä pitämään alhaisina. Toisaalta osa yrityksistä odottaa neuvontaa ja konsultointia, mutta eivät aina ole halukkaita maksamaan ylimääräisestä työstä, eivätkä välttämättä ymmärrä, ettei se ole osa lakisääteistä tilintarkastusta.

ISA-standardien näkyminen pienten yritysten tilintarkastuksissa nähdään usein työpapereiden kautta. Tilintarkastajien työpaperit on rakennettu standardien päälle niin, että niiden mukaan suoritettu tilintarkastus vastaa myös standardien vaatimuksiin. ISA-standardit siis suuresti vaikuttavat ja muokkaavat tilintarkastajien toimintatapoja. Tilintarkastajat kokevat esimerkiksi, että ISA-standardit tukevat ja ovat parantaneet dokumentaatiota, joka on mahdollisesti joidenkin tilintarkastajien kohdalla ennen ollut olematonta. Dokumentaation kautta tilintarkastaja voi jälkikäteen todentaa työnsä, joten laadunvarmistuksen kannalta dokumentaatiolla on tärkeä asema.

ISA-standardit ovat haastateltavien mukaan muokanneet tilintarkastajien toimintatapoja yhtenäisempään suuntaan ja luoneet toiminnalle raamit. Yhteinen koodisto, jota noudatetaan, muokkaa myös hyvää tilintarkastustapaa. Kaikki haastateltavat, niin tilintarkastajat kuin laadunvarmistuksen asiantuntija, näkivät ISA-standardit tärkeänä osana hyvää tilintarkastustapaa, mutta tilintarkastajat halusivat myös korostaa, ettei yksi standardikirja yksinään voi määritellä, mitä hyvä tilintarkastustapa on. Tärkeässä roolissa ovat myös jo vakiintuneet käytänteet ja tavat.

ISA-standardeissa nähtiin myös haasteita erityisesti pienyrityskontekstissa. Laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemyksen mukaan ISA-standardien noudattaminen (edes tarvittavassa laajuudessa) on sitä huonompaa, mitä lähemmäs pienyrityskenttää tullaan. Tilintarkastajat itse kokivat noudattavansa standardeja riittävästi, mutta toivat esille saman mitä laadunvarmistuksen asiantuntija, eli standardien skaalaaminen vaatii niiden perinpohjaista tuntemista ja sisäistämistä, mitä ei välttämättä aina löydy.

Tilintarkastajat kokevatkin standardien soveltamisen olevan jopa yksi ammatin haastavimmista kysymyksistä. Laadunvarmistuksen asiantuntija lähestyi tilintarkastuslaissa määriteltyä standardien soveltamista ”tarkoituksenmukaisessa laajuudessa” standardien tavoitteiden kautta: tärkeintä on saavuttaa se, mitä standardissa tavoitellaan, vaikka toimenpiteet sen saavuttamiseksi pienissä yrityksissä eivät ole yhtä mittavat, kuin suuremmissa yrityksissä. Tilintarkastajat pohtivat tarkoituksenmukaisen laajuuden liittyvän asiakkaan kokoon sekä olennaisuuden rajoihin.

Ammatillisen harkinnan käyttö nousi vahvasti esille haastatteluissa. Erityisesti yksin toimivien tilintarkastajien kohdalla nähdään haasteena, että yksittäisen tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan jää paljon, kun puhutaan ISA-standardien soveltamisesta. Useamman henkilön tilintarkastusyhteisöissä on enemmän keskustelua tilintarkastajien välillä, minkä nähdään helpottavan soveltamista ja hyvien toimintatapojen löytymistä. Tilintarkastajien välisen keskustelun lisäksi tärkeänä koetaan erilaiset koulutukset, joissa konkreettisten esimerkkien kautta soveltamiseen annetaan työkaluja.

ISA-standardien noudattaminen ilman riittävää ammatillista skeptisyyttä ja asiakkaan koon huomiointia koetaan riskinä. Standardien tarkka noudattaminen tekisi tilintarkastusprosessista pienille yrityksille raskaan. Jo nyt esimerkiksi dokumentaatioon nähdään menevän paljon aikaa, mikä osaltaan vaikeuttaa ennestään tiukkaa ajankäytön kohdistamista. Riskinä nähtiin myös standardien käyttäminen tarkastuslistana ilman relevantteja tarkastustoimenpiteitä, mikä olisi pelkästään aikaa vievää, eikä tuo yritykselle lisäarvoa.

Suomessa tehdään paljon tilintarkastusta yrityksissä, joissa ei lain mukaan siihen ole velvollisuutta. Tilintarkastajat kokevat, että tilintarkastuksen tulisi tuoda yrityksille lisäarvoa. Tilintarkastuksen tekeminen liian byrokraattiseksi ja hankalaksi ja sitä kautta kalliiksi voi johtaa siihen, ettei yritys koe saavansa tilintarkastuksesta lisäarvoa ja luopuu siitä. Haastateltavat toivat esille, että yrityksissä ei aina ole ymmärrystä siitä, mitä lakisääteinen tilintarkastus pitää sisällään.

Vaihtoehtoiset standardit, vaihtoehtoiset varmennusmenetelmät ja tilintarkastusrajojen nostaminen aiheuttivat mielipiteitä haastateltavissa. Vaihtoehtoisen standardin käyttöönotto nähtiin osittain mahdollisena, mutta pohdittiin, mitä muutoksia se käytännössä toisi nykyiseen, sillä sitäkin olisi skaalattava tarkastuksen mukaan. Vaihtoehtoiset tarkastusmenetelmät saivat tilintarkastajilta kielteisen vastaanoton, sillä ne koetaan asiakasyrityksen kannalta sekaviksi, mikä kasvattaa tilintarkastuksen odotuskuilua entisestään. Niiden tuoma hyöty myös kyseenalaistettiin. Tilintarkas-

tusrajojen nostamista pidettiin osittain mahdollisena, mutta toisaalta tilintarkastuksen tuoma yhteiskunnallinen hyöty nähtiin niin merkittävänä, ettei rajojen radikaalia nostamista kannateta.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen aineistoa arvioitaessa tulee miettiä sen pätevyyttä ja luotettavuutta, jotka kuvaavat sitä, kuinka realistisesti tutkimusteksti kuvaa tutkimuskohdetta. Validiteetti eli pätevyys tarkoittaa, kuinka pätevästi tutkimuksessa kuvataan tutkittua kohdetta. Se voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen pätevyyteen. Sisäisellä pätevyydellä kuvataan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen sopusointua. Ulkoisella pätevyydellä tarkoitetaan tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. Luotettavuudella eli reliabiliteetilla viitataan siihen, ettei aineisto sisällä ristiriitaisuuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 212-213)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkijan oma toiminta ja päätökset vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkijan tulisi pyrkiä olemaan mahdollisimman objektiivinen eli lähestyä tutkimuskohdetta ilman ennakko-oletuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 210) Tässä tutkimuksessa tutkijan objektiivisuutta tukee se, ettei tutkija ole läheisissä väleissä haastateltavien kanssa, ei toimi itse tilintarkastusalalla, ja kiinnostus tutkimusaiheeseen on vain tieteellinen.

Tutkimustulosten analyysissä (luku 4.2) käytetään paljon suoria lainauksia, joiden tarkoitus on lisätä tutkimuksen laatua ja reliabiliteettia. Vastausten sanamuodot ovat pääasiassa tarkasti siinä muodossa, missä haastateltava on vastauksen antanut. Ainoastaan yksittäisiä puhekielisiä ilmaisuja on muokattu paremmin julkaistavaan muotoon analyysin selkeänä pitämisen vuoksi.

5.2 Yhteenveto

Kansainvälisen tilintarkastusstandardit otettiin Suomessa osaksi KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksia vuonna 2000, mutta tilintarkastuslakiin ne tuotiin vasta vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistuksen myötä. Keskeinen ajuri ISA-standardien käyttöönoton taustalla on ollut markkinoiden kansainvälistyminen, joka on luonut tarpeen yhtenäiselle tilintarkastussääntelylle. Erityisen suuri merkitys sääntelyn kehitykselle Suomessa on ollut liittyminen EU:hun vuonna 1995, minkä myötä EU:n direktiivit määrittelevät tilintarkastuksen sääntelyn kehitystä myös Suomessa.

ISA-standardien soveltuvuus pienyritysten tilintarkastuksissa on puhuttanut ammattikirjallisuudessa siitä lähtien, kun standardeja on Suomessa noudatettu osana hyvää tilintarkastustapaa. Standardeista vastaavan IFAC:n näkemys on, että ISA-standardeja sovelletaan kaiken kokoisten yritysten tilintarkastuksiin ”an audit is an audit” –periaatteen mukaisesti (Immanen 2009, 54). ISA-standardien tavoitteena on ylläpitää ja parantaa tilintarkastuksen laatua tarkastettavan yrityksen koosta riippumatta. Yhtenäisten tilintarkastusstandardien on nähty palvelevan monia tarkoituksia. Ne muun muassa määrittelevät tilintarkastusta, luovat tasalaatuisuutta, tarjoavat keinoja arvioida tilintarkastajan suoritusta, kannustavat koulutukseen sekä vaikuttavat tilintarkastajan käyttäytymiseen. (Burns & Fogarty 2010, 310, 319)

Toisaalta on kyseenalaistettu, voiko one size fits all –pohjalta, eli yhdet suositukset koko tilintarkastustoimintaan, kehittää tilintarkastusstandardeja (Satopää 2015). Keskustelua on käyty siitä, ovatko ISA-standardit laajuudessaan luotu ennemmin listayhtiöiden tilintarkastuksen tarpeisiin, ja tuovatko ne pienille yhteisöille kohtuuttoman hallinnollisen taakan. Keskustelu on ollut vilkasta Suomessa, jossa 99 % yrityksistä on mikro- tai pieniä yrityksiä, joiden tilintarkastus usein poikkeaa suurempien yritysten tilintarkastuksesta.

Pienissä yrityksissä tyypillistä on esimerkiksi puutteellinen laskentatoimen osaaminen, minkä vuoksi tilintarkastajan rooli yrityksessä koetaan tärkeänä neuvonannon kautta. Toisaalta pienen yrityksen tilintarkastuksessa kustannuspaineet korostuvat, eikä lisäpalveluista usein olla valmiita maksamaan ylimääräistä. Tilintarkastajan ja

yrityksen välillä on usein odotuskuilu, eli yrityksessä ei välttämättä edes ymmärretä, mitä sisältyy lakisääteiseen tilintarkastukseen, ja mikä on ylimääräistä lisäpalvelua. ISA-standardien on nähty entisestään kasvattavan tätä tilintarkastuksen odotuskuilua (Vuopala 2015, 38). Samanaikaisesti, kun yritykset kaipaavat tilintarkastajasta keskustelukumppania, ISA-standardit luovat tilintarkastajille paineita yhä tarkemman tason tilintarkastukselle – kustannustehokkaasti.

Ajankäytön kohdistaminen pienyritysten tilintarkastuksissa koetaan haasteeksi. Helpotusta tähän eivät ole tuoneet ISA-standardien tuomat muutokset toimintatapoihin, mitkä ovat osaltaan lisänneet tarkastuksiin kuluvaa aikaa. Ajankäytön kohdentaminen tuo tässä mielessä haasteita, sillä lisääntynyt ajankäyttö esimerkiksi dokumentaation osalta merkitsee joko vähemmän aikaa muille toimenpiteille tai tilintarkastukseen kokonaisuudessaan käytettävän ajan (ja kustannusten) kasvua. Ajankäyttöön olennaisesti liittyy myös tilintarkastajan kyky skaalata standardeja tarkastettavan yrityksen koon mukaan. ISA-standardien tarkka noudattaminen tekee tilintarkastusprosessista raskaan ja asiakkaalle kalliin. Toisaalta liika standardien oikominen tarkoittaa, että osa relevanteista tarkastustoimenpiteistä on jäänyt tekemättä, mikä olennaisesti heikentää tilintarkastuksen luotettavuutta.

Pienen yrityksen tilintarkastuksessa, kuten kaikissa tilintarkastuksissa, tärkeä motiivi on yleinen annettujen taloudellisten tietojen oikeellisuuden varmentaminen. Pienessä yrityksessä ei usein ole perinteistä omistaja-johtaja –agenttisuhdetta, mutta tarve voi olla valvoa esimerkiksi tilitoimiston toimintaa. Pienessä yrityksessä agenttisuhde voidaan nähdä myös yrityksen ja sen ulkopuolisten sidosryhmien välillä (Niemi et al. 2012). ISA-standardien nähdään tuovan luotettavuutta ja laatua tilintarkastuksiin luomalla viitekehyksen ja muovaamalla tilintarkastajien toimintatapoja yhtenäisemmiksi. Standardit luovat laadunvarmistuksen kannalta raamit, joita vasten tilintarkastajien suoriutumista voidaan arvioida. Julkinen tilintarkastajien laadunvalvonta edistää nähdään luottamusta edistävänä tekijänä (Rehn 2005, 20).

Hyvän tilintarkastustavan käsite on olennaisesti läsnä tilintarkastuksessa. ISA-standardit ovat muun lainsäädännön ja normiston ohella tärkeä hyvän tilintarkastustavan

lähde. ISA-standardien nähdään suuresti muokkaavan tilintarkastajien toimintatapoja, käytäntöjä ja työpapereita. Tätä kautta ISA-standardien merkitys hyvän tilintarkastustavan lähteenä korostuu entisestään. Hyvään tilintarkastustapaan liittyy olennaisesti alan ammattilaisten keskuudessa vakiintuneet käytännöt, eli mikään standardikirja ei voi yksin määritellä hyvää tilintarkastustapaa.

ISA-standardit ovat vaikuttaneet Suomessa tilintarkastukseen 2000-luvulta lähtien, mutta vasta vuodesta 2007 osana lainsäädäntöä. Ne ovat verrattain tuore lisäys tilintarkastusalan normistoon. ISA-standardeja selkokielisempään muotoon muovanneesta Clarity –projektista (IFAC 2007) huolimatta standardit koetaan tilintarkastajien keskuudessa vaikealukuisina ja hankalina omaksua. Standardien soveltamista tukevan, käyttökelpoisen kirjallisuuden puutteen vuoksi soveltaminen jää usein tilintarkastajan oman ammatillisen harkinnan varaan. Suuremmissa tilintarkastustoimistoissa keskustelu muiden tilintarkastajien kanssa voi edesauttaa hyvien käytäntöjen vakiintumisessa, mutta pienissä toimistossa tai yksin toimivien tilintarkastajien kohdalla tilanne voidaan kokea haastavampana. Tärkeässä roolissa on ISA-standardien omaksuminen ja ymmärtäminen, jotka ovat avainasemassa, kun puhutaan tilintarkastajan kyvystä skaalata standardeja tarkastuskohteen mukaan. Tilintarkastajien parempi ISA-standardien ymmärtäminen voidaan saavuttaa koulutusten ja avoimen keskustelun kautta.

5.3 Johtopäätökset

Johdannossa esitettiin tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset, joihin on pyritty tutkimuksessa vastaamaan. Päätutkimuskysymys on: *Miten ISA-standardit soveltuvat pienten yritysten tilintarkastuksiin?* Tähän pyrittiin vastaamaan kahden alatutkimuskysymyksen kautta. Alatutkimuskysymykset ovat: *Mitä hyötyjä ISA-standardien mukainen tilintarkastus tuo pienille yrityksille ja näiden sidosryhmille?* ja *Mitä haasteita ISA-standardit tuovat pienten yrityksen tilintarkastuksiin?*

ISA-standardien tuomat hyödyt pienyrityksille ja näiden sidosryhmille liittyvät vahvasti entistä luotettavampaan ja laadukkaampaan tilintarkastustyöhön. ISA-standardit ovat vieneet tilintarkastusta entistä tarkempaan suuntaan, ja luoneet raamit luotettavuutta lisäävälle laadunvarmistukselle. Tilintarkastus on ISA-standardien ansiosta entistä yhtenäisempää ja tasalaatuisempaa.

Haasteet pienyritysten tilintarkastuksissa ISA-standardien osalta liittyvät ajankäytön kohdistamiseen ja kustannuksiin sekä standardien omaksumiseen ja soveltamiseen. Standardien tuomat hyödyt edellyttävät, että tilintarkastaja on omaksunut standardit osaksi tarkastusta, ja ymmärtää syvällisesti niiden tavoitteet. Jos standardien soveltaminen tarkoituksenmukaiseen laajuuteen ei tilintarkastajalta onnistu, voivat seuraukset olla kahdenlaisia. ISA-standardien liian tarkka noudattaminen tekee tilintarkastusprosessista epätarkoituksenmukaisen ja raskaan, sekä mahdollisesti kasvattaa kustannuksia. Toisaalta standardien liian löyhä tulkitseminen johtaa relevanttien tarkastustoimenpiteiden puuttumiseen, mikä heikentää tilintarkastuksen luotettavuutta ja laatua. ISA-standardit ovat osaltaan lisänneet tilintarkastajien ajankäyttöön liittyviä haasteita, sillä tarkastus on standardien myötä entistä tarkempaa ja vaatimuksia on enemmän.

ISA-standardit tuovat kaiken kokoisten yritysten tilintarkastuksia ajatellen merkittäviä hyötyjä, joiden realisoituminen tosin edellyttää tilintarkastajilta standardien tuntemista ja ymmärtämistä. Taloudellisen raportoinnin luotettavuus on itseisarvo sinänsä, ja yhteiskunnan näkökulmasta laajalti tapahtuva pienten yritysten tilintarkastus edesauttaa säilyttämään järjestystä ja varmistaa lakien noudattamisen. Toisaalta aiheellista on myös pohtia, kenen maksettavaksi tämä varmennusfunktio kuuluu, ja miten tilintarkastus pidetään myös pienille yrityksille lisäarvoa tuovana toimintana, eikä byrokraattisena kustannuseränä. Kun pohditaan ISA-standardien soveltuvuutta pienyritysten tilintarkastuksiin, tärkeää olisi löytää tasapaino tilintarkastuksen laadun ja luotettavuuden ja toisaalta pienyrityksille kohdistuvan hallinnollisen taakan välillä.

5.4 Jatkotutkimusehdotukset

ISA-standardien tutkimus tieteellisistä lähtökohdista on ollut vähäistä, joten jatkotutkimukselle on tilaa.

Tilintarkastusprosessin näkökulmasta mielenkiintoista olisi tutkia, miten tilintarkastajat ovat käytännössä muokanneet toimintatapojaan vastaamaan ISA-standardien tavoitteita ja vaatimuksia. Tilintarkastajien haastatteluissa ilmi tuli, että ISA-standardit ovat muokanneet tilintarkastajien työpapereita, ja tätä kautta lisänneet dokumentaatiota. Jatkotutkimus aiheesta voisi keskittyä esimerkiksi vertailemaan aiempaa ja nykyistä dokumentaatiota.

Tässä tutkimuksessa esille nousivat ajankäytön haasteet pienyritysten tilintarkastuksissa, ja ISA-standardien vaikutukset ajankäytön kohdentamiseen. Jatkotutkimuksena olisi mahdollista tutkia tilintarkastajien näkemyksiä tilintarkastusprosessin ajankäytöstä sekä ISA-standardien vaikutuksesta ajankäyttöön – millä osa-alueilla erityisesti ISA-standardien tuomat vaatimukset ovat lisänneet tilintarkastukseen menevää aikaa, ja miten tilintarkastajat ovat ratkaisseet haasteen. Erityisen mielenkiintoista olisi saada rehellistä aineistoa siitä, onko tilintarkatukseen käytettävä kokonaisaika lisääntynyt uusien vaatimusten myötä, vai onko tarkastusta muilta osa-alueilta kevennetty ajallisesti kustannuspaineiden vuoksi.

Tässä tutkimuksessa todettiin tilintarkastajien ja laadunvarmistuksen asiantuntijan näkemysten eroavan jokseenkin sen suhteen, noudatetaanko Suomessa tilintarkastajien keskuudessa ISA-standardeja. Laaduntarkastuksen näkökulmasta mielenkiintoista olisi lähteä tutkimaan, millä tasolla ISA-standardien noudattaminen pienyritysten tarkastuksissa on. Tutkimuksessa voisi esimerkiksi selvittää, minkälaisia puutteita tilintarkastuksissa yleensä laaduntarkastuksen näkökulmasta löytyy, ja mihin standardeihin ne liittyvät. Tutkimuksen yhtenä näkökulmana voisi myös olla se, johtuvatko puutteet tilintarkastajan huonosta ISA-standardien vaatimusten tuntemisesta vai esimerkiksi tahallisesta laiminlyönnistä.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksillä olisi myös mahdollista tehdä käytännönläheisempää tutkimusta siitä, mitkä tietyt standardit tilintarkastajat kokevat merkityksettömiksi tai hankaliksi pienyritysten tarkastuksissa. Tämän kaltainen tutkimus voitaisiin toteuttaa myös kvantitatiivisena tutkimuksena, mikä tosin vaatisi suuren määrän vastauksia tilintarkastajilta. Tutkimus olisi mahdollista toteuttaa esimerkiksi kyselytutkimuksena, jolloin tilintarkastajat arvioisivat standardin merkityksellisyyttä pienyrityskontekstissa tietyllä asteikolla.

LÄHDELUETTELO

Alakare, S. 2017. Tilintarkastus kiinnostaa ja on entistäkin ajankohtaisempaa (verkkodokumentti). (Viitattu 22.4.2017). Saatavilla https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/blogi-talouden-ammattilaiset/tilintarkastus-kiinnostaa-ja-on-entistakin-ajankohtaisempaa

Balanssi-lehti. 2015. Pienten yhteisöjen tilintarkastusstandardia kommentoitu aktiivisesti. Balanssi 4-5/2015

Blackwell, David W., Noland, Thomas R., Winters, Drew B. 1998. The Value of Auditor assurance: Evidence from Loan Pricing. Journal of Accounting Research Spring98, Vol. 36 Issue 1, 57-70

Blummé, N. 2008. Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki, Talentum

Burns, J., Fogarty, J. 2010. Approaches to auditing standards and their possible impact on auditor behavior. International Journal of Disclosure and Governance, Vol 7,4, 310-319

Chung, S., Narasimhan, R. 2001. Perceived value of mandatory audits of small companies. Managerial Auditing Journal, Vol. 16, No. 3, 120-123

Collis, J., Jarvis, R. & Skerratt, L. 2004. The demand for the audit in small companies in UK. Accounting and Business research, Vol 34, No 2, 87-100

Cytron, S. H. 2004. The future of the small business audit: new regulations, new perspectives. Catalyst, March/April, 20-22

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere

Fraser, N. 2010. A single set of worldwide auditing standards: the road is long. International Journal of Disclosure and Governance, Vol 7, 298-309

Hirsjärvi S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi

Horsmanheimo, P. 2005. Pienyritysten tilintarkastuksen tulevaisuus? Tilisanomat 2/2005, 37-41

Horsmanheimo P., Kaisanlahti T., & Steiner M-L. 2007. Tilintarkastuslaki – Kommentaari. Helsinki, WSOYpro

Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L. 2008. Tilintarkastus: Asiakkaan opas. Helsinki. WSOY Lakitieto.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2017. Tilintarkastus: Asiakkaan opas. 5. uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent

IFAC. 2007. IAASB – Brief History (verkkodokumentti). (Viitattu 14.3.2016). Saatavilla http://www.ifac.org/system/files/downloads/IAASB_Brief_History.pdf

IFAC. 2013. SMP Guide to Review Engagements (verkkodokumentti). (Viitattu 13.2.2016) Saatavilla https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-SMP-Guide-to-Review-Engagements.pdf

IFAC. 2016. Audit Quality Fact Sheet (verkkodokumentti). (Viitattu 20.4.2017) Saatavilla http://www.ifac.org/system/files/downloads/Audit_Quality_Fact_Sheet.pdf

Immanen, A. 2009. ISA-standardien mittava uudistus päätökseen. Tilintarkastus 3/2009

Jensen, C. M. & Meckling, H. W. 1976. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics 3, 4, 305–360

Jokinen, J. 2016. Tilintarkastuksen rajat. Tilisanomat 5/2016, 15-19

Kauppalehti. 2014. Pk-yritysten tilintarkastus on usein retuperällä (verkkodokumentti). (Viitattu 13.3.2016) Saatavilla: http://www.kauppalehti.fi/uutiset/pk-yrityksen-tilintarkastus-on-usein-retuperalla/nBquVvcr

KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2009. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki, KHT- Media

KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. 2012. ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa. Helsinki, KHT-Media

Knechel, R., Niemi, L., Sundgren, S. 2008. Determinants of Auditor choice: Evidence from a Small Client Market. International Journal of Auditing, Vol. 12, No. 1, 65

Kosonen, L. 2005. Vaarinpidosta virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppatieteiden osasto

Köhler, Merkt & Böhm. 2009. Evaluation of the Possible Adoption of International Standards on Auditing (ISAs) in the EU

Niemi, L. & Sundgren, S. 2008. Developments in audit regulation in Finland. In: R. Quick, S. Turley & M. Willekens, eds. Auditing, trust & governance - regulation in Europe. London: Routledge

Niemi, L. & Sundgren, S. 2012. Are Modified Audit Opinions Related to the Availability of Credit? Evidence from Finnish SMEs. European Accounting Review, Vol 21, No. 4, 767-796

Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H., Troberg, P. 2012. Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? Accounting and Business Research, Vol. 42, No. 2, 169

Niskanen, M., Karjalainen, J., Niskanen, J. 2010. The Role of Auditing in Small, Private Family Firms: Is It About Quality and Credibility? Family Business Review, Vol 23, 230-245

Niskanen, M., Karjalainen, J., Niskanen, J. 2011. Demand for audit quality in private firms: evidence on ownership effects . International journal of auditing, Vol. 15, No. 1, 43-65

NRF. 2015. Standardi pienyhteisöjen tilintarkastuksiin: Luonnos. Alustava käännös alkuperäisestä englanninkielisestä alkuperäistekstistä (verkkodokumentti). (Viitattu 14.2.2016) Saatavilla http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys/hyva-tilintarkastustapa/yhteispohjoismainen-tilintarkastusstandardi-sase

Pöntinen, M. 2007. Pienyritysten tilintarkastus ja tarkastuksen merkitys eri sidosryhmille. Pro gradu. Tampereen yliopisto. Taloustieteiden laitos / yrityksen taloustiede, laskentatoimi

Rantalainen, A. 1999. Tilintarkastaja-tilitoimisto-asiakas; mitä lisäarvoa tilintarkastaja voi antaa asiakkaalle? Tilintarkastus – Revision, 6/1999, 437-440

Rehn, J. 2005. Pk-yhtiöiden tilintarkastus: Missä mennään – mitä on tulossa? Tilintarkastus – Revision 4/2005, 18-22

Rehn, J. 2009. Vaihtoehtoiset tarkastusmenetelmät puhuttavat maailmalla. Tilintarkastus 4/2009

Reiniharju, J. 1999. Neuvova ja konsultoiva tilintarkastus tuo lisäarvoa asiakkaalle. Tilintarkastus 6/1999, 441-442

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Porvoo, WSOY

Rolleri, M. 1985. Auditing the small business. Journal of accountancy, August 1985, 150-152

Saarinen, O. 2002. Tilintarkastaja pk-yrityksessä. Tilintarkastus 7/2002, 33-34

Satopää, R. 2015. Lausunto tilintarkastuslain muutokset -työryhmän mietintöön (verkkodokumentti). (Viitattu 11.4.2016) Saatavilla https://www.tem.fi/files/44713/374358Rauno_Satop_n_lausunto1149190802.pdf

Seow, J.-L. 2001. The demand for the UK small company audit - an agency perspective. International Small Business Journal, Vol. 19, No. 2, 61-79

Suomen Tilintarkastajat ry. 2015. Yhteispohjoismainen tilintarkastusstandardi SASE (verkkodokumentti). (Viitattu 22.3.2016) Saatavilla http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys/hyva-tilintarkastustapa/yhteispohjoismainen-tilintarkastusstandardi-sase

Suomen Tilintarkastajat ry. 2016. Lausunto tilintarkastuslain muutokset -työryhmän mietintöön (verkkodokumentti) (Viitattu 16.4.2017) Saatavilla http://www.hare.vn.fi/Uploads/20628/247175/LAUSUNTO_20160108061501_247175.PDF

Sviili, T. 2012. ISA:n skaalautuvuus pk-yhteisöjen tarkastuksissa askarruttaa. Tilintarkastus 3/2012

Tabone, N., Baldacchino, P. 2003. The statutory audit of owner-managed companies in Malta. Managerial Auditing Journal Vol. 18, No. 5, 387-398

Tainio, R. 1992. Pienyritysten moni-ilmeinen luonne. Teoksessa: Uudistuva pienyritys. toim. Iiro Janhukainen. Espoo. Weilin+Göös

TEM. 2016. Asettamispäätös (verkkodokumentti). (Viitattu 21.4.2017) Saatavilla http://www.hare.vn.fi/Uploads/21844/252711/ASETTAMISPAA-TOS_20160510101500_252711.PDF

Tilastokeskus 2016b. Mikroyritys (verkkodokumentti). (Viitattu 10.2.2016) Saatavilla http://www.stat.fi/meta/kas/mikroyritys.html

Tilastokeskus. 2016a. Pk-yritys (verkkodokumentti). (Viitattu 10.2.2016) Saatavilla http://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html

Uusitalo, U. 1998. Tiede, tutkimus ja tutkielma – Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY, Juva

Valli, M. 2012. Mitä hyötyä tilintarkastuksesta voi olla pk-yritykselle? (verkkodokumentti). (Viitattu 10.2.2016) Saatavilla http://www.y-lehti.fi/uutiset/nayta/6754/Mit%C3%A4+hy%C3%B6ty%C3%A4+tilintarkastuksesta+voi+olla+pk-yritykselle%3F

Vuopala, T. 2015. Miksi tarvitsemme oman standardin pienten yritysten tilintarkastukseen? Balanssi 3/2015

Yrittäjät. 2016. Yritystilastot (verkkodokumentti). (Viitattu 14.4.2017) Saatavilla https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/sy_yritystilastot_2015.pdf

Åkerblad, L. 2015. Kriittiset kommenttini NRF:n SASE-pienyritystilintarkastusstandardista (verkkodokumentti). (Viitattu 29.1.2016) Saatavilla http://www.slideshare.net/Lassekerblad/kriittiset-kommenttini-nrfn-sasepienyritystilintarkastus-standardista-19102015

LIITE 1. Haastattelukysymysrunko

HAASTATELTAVAN TIEDOT

1. Kuinka pitkään olet toiminut tilintarkastusalalla?
2. Auktorisointi (tilintarkastajat)
3. Tilintarkastustoimiston koko (tilintarkastajat)

PIENYRITYSTEN TILINTARKASTUS

4. Millainen tilintarkastus pienyrityksissä suoritetaan?
5. Mitä hyötyjä tilintarkastus tuo erityisesti pienyritykselle ja sidosryhmille?
6. Mitä pienyritykset odottavat tilintarkastukselta?

SÄÄNTELY ALALLA

7. Noudatatko ISA-standardeja? (tilintarkastajat)
   Noudatetaanko Suomessa ISA-standardeja? (laadunvarmistuksen asiantuntija)
8. Miten näet ISA-standardit osana hyvää tilintarkastustapaa?
9. Mitä ISA-standardien soveltamisella tarkoituksenmukaisessa laajuudessa tarkoitetaan näkemyksesi mukaan?
10. Mihin tukeudut soveltaessasi ISA-standardeja? (tilintarkastajat)
    Mihin tilintarkastajat voivat tukeutua ISA-standardeja soveltaessa? (laadunvarmistuksen asiantuntija)
11. Miten koet soveltamisen? (tilintarkastajat)
12. Miten ISA-standardit näkyvät pienyrityksen tarkastuksessa?
13. Mitä mieltä olet nykyisistä tilintarkastusrajoista?
14. Mitä mieltä olet vaihtoehtoisista varmennuspalveluista?